

ASUNNOTTOMUUS PAIKALLISENA ILMIÖNÄ

Tapaustutkimus sosiaalityön näkökulmasta

Satu Seppelin-Kivelä

Pro Gradu- tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus

Chydenius

Syksy 2011

TIIVISTELMÄ

Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Satu Seppelin-Kivelä: ASUNNOTTOMUUS PAIKALLISENA ILMIÖNÄ

Tapaustutkimus sosiaalityön näkökulmasta

Pro gradu- tutkielma, 61 sivua+ liite

Sosiaalityö

Syksy 2011

Ohjaajat: Yliopiston opettaja Sirkka Alho-Konu ja professori Aila-Leena Matthies

Tämän pro gradu-tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisena paikallisena ilmiönä asunnottomuus näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta Kokkolassa. Tutkimusstrategiana on tapaustutkimus ja aineiston analyysissä on käytetty fenomenologista ideaa ja sisällönanalyysia.

Ilmiönä asunnottomuus on moniulotteinen ja varsin hankalasti määriteltävissä. Tutkielman rajauksella paikalliseen ja sosiaalityön kontekstiin, on pyritty saamaan aihe tutkimuksellisesti hallittavaan muotoon. Aineiston syventävä osuus on koottu kyselylomakkeilla paikallisilta sosiaalityöntekijöiltä. Kyselyllä kartoitettiin asunnottomien asiakkaiden määrää viimeisen vuoden aikana, sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan asunnottomuuteen vaikuttavia syitä sekä lopuksi pyydettiin kertomaan asunnottoman asiakkaan tarina. Aineisto koostuu kyselyn lisäksi teoreettisesta taustoituksesta sekä valtakunnallisista tilastoista ja paikallisista viranomaisteksteistä ja julkaisuista asunnottomuutta koskien. Aineiston pohjalta pyrin saamaan aikaan kuvauksen asunnottomuudesta Kokkolassa tarkastelemalla ja vertailemalla erilaisia aineistoja suhteessa aiempaan tutkimukseen ja teoriaan. Pyrin myös teoreettisesti luomaan kokonaiskuvaa asunnottomuudesta ilmiönä ja vertailun avulla tuomaan esiin sen paikallisessa tarkastelussa näyttäytyvät piirteet. Kokkolassa asunnottomuus näyttäytyy marginaalisena ongelmana. Tarkkaa asunnottomien määrää ei voida ilmoittaa. Merkittävänä havaintona aineistossa nousee asumispalveluiden pienentyminen viime vuosien aikana. Samoin se, että virallisissa tilastoissa asunnottomuus Kokkolassa näyttäytyy vähäisempänä kuin paikallisten empiiristen aineistojen tuloksista on tulkittavissa.

Tässä tutkimuksessa tarkastelussa on sosiaalityöntekijän mahdollisuus auttaa ja tukea asunnotonta asiakasta. Sosiaalityöntekijöiden kirjoittamien kertomusten perusteella keskeisenä sosiaalityönkäytännön menetelmänä on yksilökohtainen sosiaalityö asiakkaan tilanteen ratkaisemiseksi. Koska asunnottomuuteen liittyy usein muita sosiaalisia ongelmia, asunnottomien asiakkaiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä toiseksi keskeiseksi menetelmäksi nousee verkostotyö ja viranomaisyhteistyö, mikä edellyttää sosiaalityöntekijältä hyviä vuorovaikutustaitoja.

Tulokset vastasivat melko hyvin tutkijana tekemiäni reflektiivisten hypoteesien pohjalta muodostamiini ennakkokäsityksiä siitä, millaista asunnottomien asiakkaiden kanssa tehtävä sosiaalityö on. Sosiaalityöntekijöiden vastauksista ja aiemmasta tutkimuksesta ja teoriasta voidaan myös päätellä, että asunnottomuus on moniulotteinen ilmiö, jonka poistamisessa tarvitaan useiden toimijoiden yhteistyötä.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	4
2 ASUNNOTTOMUUS ILMIÖNÄ	7
2.1 Aiemmat tutkimukset	10
2.2 Asunnottomuustutkimusta kansainvälisesti	15
3 SOSIAALITYÖ MAHDOLLISUUTENA	18
3.1 Sosiaalityön keinot ja menetelmät	21
4 TAPAUSTUTKIMUS TUTKIMUSSTRATEGIANA	25
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	30
6 TAPAUKOKKOLA	33
6.1 Asunnottomuus Kokkolassa	34
6.2 Asumispalveluja Kokkolassa	36
6.3 Sosiaalityötä Kokkolassa	37
7 TUTKIMUSAINEISTO	39
7.1 Aineiston keruun haasteet	41
8 AINEISTON ANALYYSI	45
9 ASUNNOTTOMUUS SOSIAALITYÖNTEKIJÄN SILMIN	51
10 JOHTOPÄÄTÖKSET	55
11 POHDINTA	57
LÄHTEET	59
Liite	

1 JOHDANTO

Tässä pro gradu- tutkielmassani aiheena on asunnottomuus paikallisena ilmiönä. Aiheita tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Oma kiinnostukseni aiheeseen nousee työstäni ja kokemuksistani keskussairaalan sosiaalityöntekijänä. Olen oman työni kautta kohdannut useita asunnottomana tai asunnottomuuden uhan kanssa eläviä asiakkaita. Tarkasteluun nousee oman työkokemukseni myötä mahdollisuus havainnoida aineistosta reflektiivisesti sosiaalityön menetelmiä ja toimintamahdollisuuksia osana asunnottoman elämäntilanteen tukemista. Sosiaalityön menetelmät ja keinot osana yhteiskunnallista palvelujärjestelmää ovat myös tarkastelun kohteena.

Sosiaalisena ongelmana asunnottomuus nähdään usein marginaalisena ja siihen liitetään myös muita elämänhallinnan ongelmia, kuten köyhyys, työttömyys, vakavat päihde- ja mielenterveysongelmat. Mielestäni sosiaalityössä, ja yhteiskunnassa yleisestikin, on tärkeää pohtia, miten eri elämän osa-alueilla ilmenevät sosiaaliset ongelmat ovat yhteydessä toisiinsa ja ympäristöönsä, jotta asiakas saa tarvitsemansa avun ja tuen. Tämä sosiaalisen konstruktivismin näkökulma on keskeinen aineiston analyttinen väline. Tutkimuksessa pohdin myös, miksi asunnottomuuden ratkaisemiseen ei ole mahdollista soveltaa mitään tiettyä sosiaalityön menetelmää tai toimintamallia, vaan kontekstista riippuen on olemassa erilaisia vaihtoehtoja, joista asiakkaan kanssa neuvotellen pyritään valitsemaan tilanteeseen parhaiten soveltuva ratkaisu.

Suomessa on pitkäaikaisasunnottomuutta, joka voidaan nähdä rakenteellisena asunnottomuutena ja johon pyritään vaikuttamaan yhteiskunnallisesti asuntopoliittisella ohjelmalla, sekä etenkin Helsingin alueella asunnottomien sosiaalipalvelujen kehittämällä. Asunnottomuutta ilmenee myös suurten kasvukeskusten lisäksi pienemmilläkin paikkakunnilla, myös Keski-Pohjanmaalla. Keski-Pohjanmaalla ilmenevästä asunnottomuudesta on julkaissut artikkelin sosiaalityöntekijä, VTM Jessica Sundström (Sosiaaliturva, 15/2007), jossa hän totesi asunnottomuuden olevan merkittävin yksittäinen sosiaalinen ongelma Keski-Pohjanmaan keskussairaalan sosiaalityön asiakkailla.

Asunnottomuutta voidaan määritellä eri tavoin. Asunnottomana pidetään laajasti määriteltynä henkilöä, joka asuu asunnon puutteen vuoksi ulkona, tilapäissuojassa, asuntolassa, hoito- tai huoltokodissa, laitoksessa, tuttavien tai sukulaisten luona ja perhees-

tään erillään, lisäksi välittömän asunnottomuuden uhan alla elävät, kuten hädätyt, purku-uhan alla elävät ja laitoksista vapautuvat (Jokinen & Juhila, 1996, 5). Asunnoton on ihminen, jolta puuttuu vakinainen asuinpaikka. Sanana asunnoton viittaa ihmiseen, joka ei omista asuntoa tai jolla ei ole nimissään vuokra-asuntoa. Asunnoton voi olla myös asuntolassa, kuntoutuskodissa, laitoksessa tai väliaikaisesti sukulaisten ja ystävien luona asuva. Asunnottomuutta tarkasteltaessa on hyvä ottaa huomioon, ettei kaikkien asunnottomuus ole näkyvää ja tilastoitua. On ihmisiä, jotka eivät ole ilmoittaneet asunnottomuudestaan viranomaisille. On ihmisiä, joilla on osoitteenaan käytössään oleva postilokero. Asunnottomuus voi olla väliaikaista, esimerkiksi opiskelijoiden aloittaessa opintojaan uudella paikkakunnalla asuntoa ei aina heti löydy.

Aiheen tutkimusstrategiaksi olen valinnut tapaustutkimuksen. Se antaa mahdollisuuden tarkastella asunnottomuutta paikallisena ilmiönä, käyttää useita erilaisia aineistoja ja metodisesti perusteltuja näkökulmia ilmiön ymmärtämiseksi ja kuvaamiseksi kontekstissaan (Laine ym. 2007,20). Aineisto koostuu erilaisista viranomaisteksteistä asunnottomuuteen liittyen; ARA:n tilasto(t), Kokkolan kaupungin asuntopoliittinen ohjelma, paikallisia sosiaalipalveluja kuvailevat julkaisut. Teoreettinen taustoitus toimii myös osittain aineistollisena elementtinä vertailtaessa paikallista kuvausta asunnottomuudesta aiemmin tutkittuun. Syventävänä aineistona olen käyttänyt paikallisilta sosiaalityöntekijöiltä kyselylomakkein keräämääni aineistoa.

Olen erityisesti kiinnittänyt huomiota kontekstiin ja sen kuvaamiseen niin tarkasti kuin ymmärrän sitä. Olen pyrkinyt kuvaamaan asunnottomuutta paikallisena ilmiönä tarkastelemalla aineistoa sisällönanalyysin ja fenomenologista ideaa soveltaen. Tavoitteenani on vastata asettamiini tutkimuskysymyksiin miten sosiaalityöntekijä määrittelee asunnottomuutta ja millaisin keinoin tai menetelmin tukee asiakastaan tässä elämäntilanteessa.

Kappaleessa asunnottomuus sosiaalityöntekijän silmin olen tulkitsemieni sosiaalityöntekijöiden kirjoittamien kertomusten ja teoreettisen tiedon sekä kontekstin huomioiden pyrkinyt konstruoimaan fenomenologisen idean mukaisen sosiaalityöntekijän (tutkijan tulkitsemana) kertomuksen asunnottomuudesta ilmiönä yleisesti, ja erityisesti Kokkolassa.

Tässä tutkimuksessa asunnottomuus ymmärretään ilman vakinaista asuntoa olevan asiakkaan elämäntilanteena. Tämä hermeneuttis-fenomenologinen ymmärtävään pyrkivä näkökulma nousee esiin myös tutkimusaineistoni sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa.

”Anteeksi”, hän sanoi

”Voin jo paremmin ja haluaisin lähteä, mutta minulla ei ole paikkaa mihin mennä”, hän laski kassinsa pöydälle ja katsoi minua kysyvästi.

”Odotahan, niin katsotaan...” vastasin

2 ASUNNOTTOMUUS ILMIÖNÄ

”Asunnottomuus ei ole yksilön ominaisuus, vaan tila, johon asunnoton erilaisista syistä johtuen on päätynyt” todetaan ympäristöministeriön pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseen tähtäävän toimenpideohjelman selvityksessä (Taipale Ilkka ym., 2007, 6). Tässä asunnottomuuden määrittelyssä on huomio kiinnitetty niihin yhteiskunnallisiin elinolosuhteisiin, joiden muuttuessa yksilö elämässään on päätyntä ei-toivottuun tilanteeseen. Asunnottomuus ei siis ole osa hänen identiteettiään, pysyvä ominaisuus. Kyseiseen määritelmän mukaisesti voidaan ajatella, että tila ei ole pysyvä, vaan sen voidaan odottaa muuttuvan tiettyjen toimenpiteiden seurauksena. Sosiaalityössä pyritään asiakkaan kanssa löytämään mahdollisuuksia tilanteen muuttamiseksi asiakkaan toivomaan suuntaan.

Nykypäivän Suomessa asunnottomuus näyttäytyy erityisesti suurten kaupunkien ja kasvukeskusten ilmiönä tai ongelmana. Asunnottomuutta ilmiönä ja sen kohdanneiden yksilöiden kokemuksina on tutkittu Suomessa viimeisten vuosien aikana vaihtelevasti. Tutkimuksia on tehty sekä yhteiskunnallisesta näkökulmasta, joista Ilkka Taipaleen ja työryhmän (2007) selvitys ja toimenpideohjelma ”Nimi ovesa” on vaikuttanut keskeisesti viimeaikaisiin pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseen tähtääviin toimiin. Yksilön näkökulmasta merkittäviä tutkimuksia ovat tehneet mm. Riitta Granfelt (1998) sekä Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1991,1996), joiden tutkimuksellisia näkökulmia avaan vielä myöhemmissä luvuissa.

Jokinen ja Juhila (1996) ovat lähestyneet aihetta tarkastelemalla viranomaistulkintoja asunnottomuuteen liittyen, mikä oman tutkielmani kannalta on kiinnostavaa antia aiemmista tutkimuksista, ja tätä tutkimusta vasten voin osittain omaa tutkielmaani peilata. Useissa tutkimuksissa on tuotu esiin yksilön näkökulmaa. Riitta Granfelt on tuonut asunnottomuuden tutkimuksessaan tuonut näkyväksi naisnäkökulman. Naisten kokemana asunnottomuus on moniulotteisempaa ja myös turvattomampaa. (Granfelt, 1998). Granfelt kuvaa tutkimuksessaan asunnottomien naisten elämänkokemusta marginaalin (asunnoton) marginaalissa (nainen), mikä taas saa pohtimaan yhteiskunnallisen syrjäytymisen teemaa uudella tavalla. Pro gradussani en aineistossa pyri ottamaan kantaa kes-

kusteluun syrjäytymisen tematiikasta tai naisten ja miesten asemasta yhteiskunnassa, vaan korostan sosiaalityön näkökulmaa asunnottomuuteen.

Asunnottomuutta voidaan tarkastella useista eri viitekehyksistä. Suomessa tehdyn tutkimuksen osalta painottuvat köyhyyspoliittinen ja sosiaalipoliittinen, eli yhteiskunnallinen näkökulma, joista klassikoiksi ovat nousseet Lasse Murron (1978) ja Ilkka Taipaleen (1982) väitöskirjat. Suomessa on 1980-luvulta alkaen kerätty järjestelmällisesti tietoa asumisesta ja asunnottomien määristä. Asuntopoliittista tutkimusta tehdään ja asunnottomuuden tilannetta seurataan aktiivisesti (kts. esim. Ympäristöministeriön raportit ja selvitykset). Sosiaalipoliittisesti on viime aikoina tehty useita asumispalvelujärjestelmää arvioivia tutkimuksia (kts. esim. Kaakinen & Pitkänen 2004, Hynynen 2005).

Yleisesti on todettu asunnottomuuden olevan merkittävä ongelma sen kaikille osapuolille. Asunnottomuus koskettaa molempia sukupuolia ikään katsomatta ja tarinat asunnottomuuden taustalla ovat hyvin yksilöllisiä. (Granfelt, 1998) Yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja yksilölliset vaikutukset ovat havaittavissa, kuten köyhyys- ja sosiaalipoliittikan tutkija Juho Saari on todennut: ”Asunnottomuudella on myös taloudellisia vaikutuksia läpi yhteiskunnan. Ne näkyvät viimesijaisesti yleisen turvattomuuden lisääntymisenä, terveyspalvelujen kustannusten kohoamisena ja yksilöiden yhteiskunnallisena eriarvoistumisena, jota myös polarisaatioksi kutsutaan.” (Saari, 2005,12)

Gradussani olen valinnut asunnottomuuden tarkastelukulmaksi sosiaalisen ulottuvuuden. Asunnottomuus sosiaalisena ongelmana voidaan nähdä selkeästi osaksi sosiaalityön kenttää, ja siksi tutkimuksessani haluan kartoittaa sosiaalityöntekijän kuvaamana asunnottomuutta sekä yhteistyötä asunnottoman asiakkaan kanssa. Sosiaalityössä pyritään löytämään asiakkaalle polkuja osallisuuteen yhteiskunnassa. Sosiaalityötä ohjaavat vahvat eettiset periaatteet, joista oikeudenmukaisuus ja perusoikeuksien toteutuminen ovat viimeaikaisissa keskusteluissa nousseet vahvasti esiin, ja joka näkyy käytännöissä ns. asianajona asiakkaan yksilöllisessä tilanteessa. Asunnottomuuteen otetaan kantaa perustuslaissa (731/1999,19§) ja myös sosiaalihuoltolaissa (710/1982).

Sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalihuollolla on erityinen velvollisuus niiden ihmisten asuttamisessa, joilla on tarve erityiseen tukeen asumisensa järjestämiseksi. Vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa syntyy sosiaalityön prosessi, jolla pyritään ratkaisuihin ja mahdollisiin muutoksiin asiakkaan elämäntilanteessa. Näistä keskusteluista voidaan

löytää erilaisia marginalisaatioon ja toiseuteen liittyviä diskursseja, joita Jokinen ja Juhila ovat tarkastelleet tutkimuksissaan. (Jokinen & Juhila 1991, 1996) Tutkimuksessani yritän aineiston analyysissäni tavoittaa myös tätä näkökulmaa.

Asunnottomuutta ilmiönä voidaan hahmottaa eri viitekehyksistä käsin. Asuntopoliittisesti voidaan todeta asunnottomuuden olevan suurten kaupunkien ja kasvukeskusten ongelma Suomessa. (ARAn selvitys 4/2010). Sosiaalipoliittisesti, sosiaalityössä ja sosiaalitieteiden alalla, asunnottomuutta lähestytään sosiaalisena ilmiönä. Asunnottomuutta määriteltäessä asunnottomuudella tarkoitetaan niin Suomessa kuin ulkomailla yhteiskunnallista ongelmaa, jonka ilmenemismuodot eri aikoina ja eri maissa vaihtelevat. Viimeaikaisessa keskustelussa on nostettu yhteiskunnallisesti esiin erityisesti köyhyyden poliittista näkökulmaa, jota Suomessa on aktiivisesti tuonut esiin mm. Jouko Karjalainen ja Matti Heikkilä (kts. esim. Heikkilä & Karjalainen 1999).

Asunnottomuutta voi ilmetä väliaikaisena asunnottomuutena, jolloin ihmisten siirtyessä paikasta tai paikkakunnalta toiseen ei asuntoa heti ole saatavilla. Pitkäaikaisesta asunnottomuudesta voidaan puhua, kun asunnottomuus kestää yli vuoden tai se on toistuvaa (ARA, 2011). Tähän asunnottomuuden viralliseen määrittelyyn on nojattu eri toimenpideohjelmissa, ja asuntopoliittisissa ohjelmissa.

Pitkäaikaisasunnottomuuden syistä on nostettu esiin köyhyyden lisäksi vakavat päihde- ja mielenterveysongelmat, rikollisuus ja väkivalta. Näihin liittyen on pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseen tähtäävissä toimissa kiinnitetty huomiota asumisen mahdollistamiseksi tarvittavaan tukeen. Hallitusohjelmaan on kirjattu toimenpiteitä ja tavoitteita asunnottomuuden poistamiseksi, mm. vuokra-asumistuotannon lisääminen suurissa kaupungeissa. Asunnottomille suunnattuja palveluja on myös lisätty ja kehitetty ja niiden tuloksellisuutta arvioidaan aktiivisesti. (Socca- pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, 2011)

Asunnottomuuden poistamiseen tähtäävissä hankkeissa on luotu ja arvioitu erilaisia malleja asunnottomien palvelujen kehittämiseksi. Asunto ensin- periaatteen mukaisesti asunnottomalle kuuluu asunto ehdoitta sekä oikeus siihen tarvittavaan tukeen. Tätä periaatetta tukevat perusoikeudelliset arvot. Tätä mallia ollaan kehittämässä myös muualla Euroopassa ja sen juuret ovat Yhdysvalloissa (Socca- pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, 2011). Asumispalvelujen kehittämisen rinnalla on tutkittu mah-

dollisuutta poistaa asunnottomuus. Suomessa on lähdetty liikkeelle asunnottomuuden poistamiseksi Nimi ovesa- hankkeen muodossa (Socca- pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, 2011).

2.1 Aiemmat tutkimukset

Sosiaalityöllä on perinteisesti pyritty vastaamaan yksilön kohtaamiin elämäntilanteisiin, joissa yksilön omat voimavarat ovat riittämättömiä ratkaisun löytämiseksi. Asunnottomuuteen liittyen on tutkittu näitä sosiaalityön kentillä tapahtuvia kohtaamisia, niin asiakkaan kuin sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Esimerkiksi Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1991) ovat yhteisessä kirjassaan, joka sisältää molempien tekemät (väitöskirja-) tutkimukset, tutkineet asiakkaiden kokemuksia viranomaisten kohtaamisesta. Myös Anna Metterin (2004) kohtuuttomat tapaukset terveysosiaalityössä avaa osuvasti sitä tutkijan näkökulmaa, josta käsin itsekin tätä tutkielmaani työstän. Riitta Granfeltin (1998) esiintuoma naisnäkökulma asunnottomuuteen on myös keskeinen osa asunnottomuuden tutkimusta Suomessa. Hän on myös tutkinut vapautuvien vankien asunnottomuutta (2003). Hänen lähestymistapansa on ollut yksilön kokemukseen ja näkökulmaan painottuva.

Aiemmasta asunnottomuuden tutkimuksesta Suomessa minua sosiaalityöntekijänä on eniten puhutellut YTL Arja Jokisen ja YTL Kirsi Juhilan (1991) diskurssianalyttinen tutkimus Pohjimmisista asuntomarkkinoista. Siinä tarkastellaan asunnottomuusongelmaan liittyvää kuntatason viranomaiskäytännöissä tapahtuvaa diskursiivista puutteellisen asumisen käsitteellistämistä. Heidän tutkimuksessaan todetaan puutteellista asumista tarkasteltavan kahdesta eri näkökulmasta, jotka sisältävät erilaisia puutteellisen asumisen ratkaisutapoja. Tarkastelutavoilla näyttäisi heidän mukaansa olevan käytännön merkitystä, sillä ne ovat siirtyneet osaksi kuntatason asuntopoliittisen ohjelmoinnin käsitteistöä, ja osaksi myös ratkaisutapoja (emt. , 4-5).

Jokisen ja Juhilan (1991) tutkimuksessa esitetty lähestymistapa määrittelee ongelman asunnottomuutena tai puutteellisessa, heikkotasoisessa asunnossa asumisena. Asunnottomana pidetään laajasti määriteltynä henkilöä, joka asuu asunnon puutteen vuoksi ul-

kona, tilapäissuojassa, asuntolassa, hoito- tai huoltokodissa, laitoksessa, tuttavien tai sukulaisten luona ja perheestään erillään, lisäksi välittömän asunnottomuuden uhan alla elävät, kuten häädetyt, purku-uhan alla elävät ja laitoksista vapautuvat. (Emt, 5)Tällöin ongelman ratkaisutavaksi määrittyvät asuntopoliittiset keinot, esimerkiksi riittävä asuntokanta. Aineiston analyysissä olen kiinnittänyt huomiota siihen, tuleeko tämä ja seuraavassa esitetty lähestymistapa esiin sosiaalityöntekijöiden vastauksissa.

Samassa tutkimuksessa toinen, puutteellista asumista määrittelevä näkökulma liittyy asumisen väestöryhmittäisenä tarkasteluun, jossa ongelmaa lähestytään puutteellisissa oloissa asuvien yksilöiden ominaisuuksien tarkastelusta käsin. Puhutaan asuntopoliittikan erityisryhmistä, joiksi määrittyvät mm. päihdeongelmaiset, mielenterveyspotilaat, vapautuvat vangit, vanhukset, nuoret, vammaiset ja etniset vähemmistöryhmät. Näiden erityisryhmien katsotaan tarvitsevan erityistoimenpiteitä ja tukea (hoidollisia ja huollollisia) asumisessaan ja sen järjestämisessä.(Jokinen & Juhila 1991, 5) Tutkimuksessani pyrin analysoidessani aineistoa kartoittamaan tämän lähestymistavan näkyvyyttä. On huomattavaa, että tällaisella lähestymistavalla yksilö tulee määritellyksi jonkin ominaisuutensa kautta, voidaan lähestymistapa nähdä leimaavana. Näkökulma jää silloin myös rajoittuneeksi, kuitenkin kohdattaessa asunnottomuutta tulee mielestäni yksilön tilannetta arvioida kokonaisvaltaisesti.

Jokinen ja Juhila (1991) toteavat, että ”*erityisryhmäajattelun korostaminen on johtanut siihen, ettei lähtökohdaksi ole otettu sitä keskeisintä nimittäjää, joka puutteellisesti asuville ihmisille on yhteinen eli heikkoa taloudellista asemaa.*” Tutkimuksessa oletetaan pohjimmaisten asuntomarkkinoiden olevan pysyvä ja kehämäinen ilmiö, jota viranomaisdiskursseilla pidetään yllä tai pyritään muuttamaan. He ovat tutkimuksessaan esittäneet kahden asumiskyvyttömyysdiskurssin esiintyvät viranomaiskäytännöissä.(Emt., 7) Totesin jo alussa, että sosiaalityöntekijänä juuri tämä diskurssianalyttinen tutkimus kiinnostaa ja puhuttelee minua. Tutkimuksessani kiinnitän huomiota myös em. asumiskyvyttömyysdiskurssien olemassaoloon eri aineistoissa.

Tutkimuksessa todetaan, että ensisijaisesti asuttamistoimet kuuluvat asuntoviranomaisille. Sosiaaliviranomaisten vastuulla on asuminen, johon liittyy kiinteästi hoidon ja huollon tarvetta (sosiaalihuoltolaki 710/82). Pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla työnjaollisissa kysymyksissä nähdään viranomaistahojen yhteistyön tai sen puutteen liittyvän sii-

hen, millaiseksi asunnonhakija yhteisessä keskustelussa määrittyy: erityispalveluja tarvitseväksi, vai kykeneväksi asumaan tavallisessa asunnossa. (Jokinen & Juhila 1991, 76)

Jokinen ja Juhila (1991) nostavat esille asuttamiseen liittyvät maallikkokehyksen ja sosiaalityön ammattikehyksen, joiden läpi aihetta tarkastellaan. Sosiaalityöntekijöiden toimintaa vuokra-asuntojen jakamisessa yhteistyössä asuntoviranomaisten kanssa voidaan tarkastella ilman kehystä, jolloin se näyttäytyy rationaalisena: sosiaalityöntekijän suositteleman asiakkaan onnistumisesta ja epäonnistumisesta asumisessa palaute tulee sosiaalityöntekijälle, jolloin asiakkaan epäonnistuminen vähentää sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta ja luotettavuutta muiden viranomaisten (tässä asuntoviranomaisten) silmissä. Siksi sosiaalityöntekijä suosituksiaan kirjoittaessaan ”oppi arvioimaan” asiakkaan asumiskykyä. Sosiaalityön ammattikehyksen kautta em. toiminta on ristiriidassa sosiaalityön periaatteiden kanssa, ja se osaltaan ylläpitää tutkijoiden mukaan pohjimmaisista asuntomarkkinoista. (Emt., 79) Tutkimukseni antaa mahdollisuuden myös tarkastella näiden ammattikehysten esiintymistä sosiaalityöntekijöiltä kerätystä aineistosta.

Asunnottomuuden tutkimuksessa merkittävää työtä ovat tehneet aiemmin YTT Lasse Murto (1978) ja Ilkka Taipale (1982) väitöskirjoissaan, joissa asunnottomuus näyttäytyy selkeämmin yhteiskunnallisena, sosiaalisena ja kulttuurisena ongelmana, ei niinkään yksilöön ja hänen ominaisuuksiinsa liittyvänä. Ilkka Taipale on myös vaikuttanut asunnottomuuden poistamiseen tähtäävän toimenpideohjelman työryhmässä, jonka raportissa Nimi ovesa (2007), on esitetty 23 eri toimenpide-ehdotusta asunnottomuuden poistamiseksi vuoteen 2015 mennessä.

Asunnottomuutta viranomaistulkinnoissa on selvittänyt myös Laura Hassi- Nuorluoto (Hassi-Nuorluoto, 2000). Hänen selvityksessään sosiaalitoimen asumispalveluissa toimiville sosiaalityöntekijöille tehdyissä haastatteluisissa asunnotonta kuvattiin sosiaalisten ongelmien tai olemassa olevien palvelujen avulla. Asiakkaita vailla asuntoa siis ryhmiteltiin tai luokiteltiin käyttäytymiserojen mukaisesti, mikä ei kuvaa asunnottomuuden syytä. Haastatellut sosiaalitoimen työntekijät tarkastelivat asunnottomuutta usein sosiaalitoimen asumispalvelujen kautta, kohderyhmittäin. Hassi-Nuorluodon mukaan asunnottomien käyttäytymiserojen kautta (juopottelu, mielenterveyden ongelmat, rikollinen toiminta) piirry esiin ongelmakenttiä, joilla asumispalvelut ja niiden sosiaalityöntekijät toimivat. (Asumispalvelut: asuntolat, kuntoutuskodit jne.) Asteittain kuvattu asunnot-

tomuus on Hassi-Nuorluodon mukaan hoitoketjun tai hoitoportaiden asunnottomuutta, ketjumaista tai portaittaista kuntoutusideologialle perustuvaa asuttamista, jolle mm. Lasse Murto on hakenut tieteellisiä perusteluja jo 70-luvun lopulla. (kts. myös Granfelt 2003) Myös Hassi-Nuorluoto näkee kuntoutuksen tehtävänä palauttaa asunnoton yhteiskuntaan, josta hän on irronnut: työelämään, itsenäiseen elämiseen ja normaaleihin ihmissuhteisiin (2000, 156- 157).

Maininnan arvoinen tutkimus on myös Suomen ympäristöministeriön julkaisema ja osittain rahoittama tutkimus Asunnottomuuden monet kasvot (2008), jossa tutkijat Leena Lehtonen ja Jari Salonen ovat tutkimuksessaan tarkastelleet Asumisen taidot- hankkeen palvelumallin kehittämisprosessia sekä tuettua asumista ja sen tarvetta espoolaisessa kontekstissa. Tutkimuksen yhtenä osatavoitteena on ollut tuottaa tietoa tuetusta asumisesta ja asukkaista: asunnottomuuden taustasyyt, asukkaiden elämäntilanne ja tuen tarve ja miten asukkaat ovat kokeneet tuen.

Tutkimusraportissaan Lehtonen ja Salonen (2008) ovat nostaneet esiin niitä asunnottomuuteen vaikuttavia yhteiskunnallisia ilmiöitä eri vuosikymmenillä, joilla on ollut merkitystä asunnottomuuden määrittelyyn ilmiönä: irtolaisuus (irtolaislaki 1936-1987, joka myöhemmin korvattiin päihdehuoltolalla), siirtolaisista puhuttiin sotien jälkeen, 1970-luvulla asunnottomat majailivat ulkosalla tai asuntoloissa, ja kerrostaloasuntojen rakentaminen lähiöineen yleistyi kaupungistumisen myötä. 1980-luvulla alettiin asunnottomuus nähdä huonotapaisuuden sijasta huono-osaisuutena, ja asunnottomuusongelmaa alettiin jäsentää asunnottomien ominaisuuksien mukaan. Huono-osaisuudesta puhuttaessa on huomioitu myös asunnottomuuteen keskeisesti liittyvä toimeentulon puuttuminen: työttömyys, ja asumisen kustannusten nousu ovat osaltaan olleet vaikuttamassa asunnottomuuden ilmiön laajenemiseen Suomessa. Vaikutuksensa on ollut myös 1990-luvun lamalla, ja sen seurauksena tähän päivään jatkuneella pitkäaikaistyöttömyydellä ja velkaantumisella. Raportissa on nostettu esiin myös terveyspalveluiden kehittymisen avopalveluiden suuntaan, jolloin aiemmin laitoksissa asuneiden tarve palveluasumiseen on kasvanut. Myös maahanmuuton on arvioitu vaikuttaneen kasvavaan asuntotarpeeseen. (Lehtonen & Salonen, 2008)

Raportissaan tutkijat toteavat, että nuorten asunnottomuuden kohdalla on riski kasvaviin lukuihin, sillä nuorten edellytykset taloudellisesti itsenäiseen asumiseen nähdään hei-

kentyneen, etenkin työttömyyden myötä (Lehtonen & Salonen 2008, 18). Kyseisessä raportissa asunnottomuuden tai sen uhan nähdään nykyisin koskettavan erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiviä, itsenäistyviä nuoria, maahanmuuttajia ja vapautuvia vankeja. Sen myös nähdään aiheuttavan haasteen sosiaalityölle, ja yksilön kuntoutumiselle (Mt. 2008, 20).

Lehtonen ja Salonen (2008) tiivistävät tuloksensa asunnottomuuden riskitekijöiden osalta: perheettömyys, matala koulutustaso ja huono taloudellinen tilanne, joka on seurausta velkaantumisen lisäksi myös tilapäisistä, matalapalkkaisista työsuhteista. Nuorten kohdalla tämä merkitsee riippuvuutta toimeentulotuesta. Asunnottomuuteen voi johtaa myös sairastuminen, joko psyykinen sairastuminen tai päihdesairaus. He toteavat päihde- ja mielenterveysongelmien olevan suurin yksittäinen asunnottomuutta aiheuttava tekijä, jolloin näiden ongelmien hoito nähdään parhaan asunnottomuutta ehkäisevänä toimenpiteenä. Hoitamattomina niiden voidaan nähdä ehkäisevän asuttamispyrkimyksiä.

Suomalaisessa asunnottomuustutkimuksessa on nähtävissä asunnottomuuden määrittelyn eri vaiheita, myös erilaiset vallalla olevat yhteiskunnalliset keskustelut ovat vaikuttamassa tutkimusten suuntaan. Näyttöön perustuvaan eetokseen liittyen tehdään paikallisiin asumispalveluihin ja niiden arviointiin kohdistuvaa tutkimusta, joilla halutaan arvioida toimenpiteiden vaikuttavuutta. Asunnottomuutta konstruoidaan keskusteluissa uudelleen ja vallalla näyttäisi olevan yksilöiden asumiskykyyn, tuen ja kuntoutuksen tarpeeseen liittyvä näkökulma. Toisaalta on keskustelussa selkeästi havaittavissa kansalaisoikeuksien korostaminen, kansalaisen oikeus asuntoon ehdoitta (kts. esim. Asunto ensin-periaate, Socca). Hankkeita ja projekteja asunnottomuuteen ja asumispalveluihin liittyen on meneillään pääkaupunkiseudulla useampia.

Hannele Tainio on tutkimuksessaan 2009 tuonut esiin sosiaalihuollollista näkökulmaa asunnottomuuteen. Hän tuo esiin asunnottomuuden yhteiskunnallisena ongelmana, jossa palvelujärjestelmän ongelmat näyttäytyvät esteenä asunnottomuuden poistamiselle. Tutkimuksessaan hän keskittyy ns. vaikeasti asutettavien tilanteeseen ja tarkastelee pitkäaikaisasunnottomuutta ylläpitäviä tekijöitä. (Tainio, 2009)

Vaikeasti asutettavien asiakkaiden (joksi Tainion tutkimuksessa määrittyvät pitkäaikaisasunnottomat, psykososiaalisista ongelmista kärsivät) kohdalla hän toteaa yhdeksi

ongelmaksi sosiaalityöntekijöiden tavoittamattomuuden, erityisesti asunnottomien ja rahoittomien asiakkaiden kohdalla tilanne näyttöytyy ongelmallisena.(Tainio., 114) Myös Mikko Mäntysaari toteaa, että suomalaisessa yhteiskunnassa syrjäytyneimpien, työttömien, asunnottomien ja päihteitä käyttävien ihmisten on kaikkein vaikeinta saada sosiaalityön palveluita (2006, 115). Tämä on merkityksellinen näkökulma, jota ei voi tässä tutkimuksessa ohittaa, vaikka tutkimusaineiston perusteella tähän tuskin voidaan tässä tapauksessa vastata.

Pitkäaikaisasunnottomien kohdalla Tainio näkee asunnottomuuskierteen katkaisemiseksi välttämättömänä asunnon, kokonaisvaltaisen huolenpidon ja pitkäkestoisen sosiaalityön sekä tuen palveluiden tukitoimien ja toimeentulon yhteensovittamisessa (Tainio 2009). Tässä näen merkityksellisenä sosiaalipalvelujärjestelmän organisatorisen hajautumisen, mikä saattaa vaikeuttaa pitkäkestoisen sosiaalityön asiakkaan näkökulmasta (vrt. asiointi useissa eri toimipisteissä useiden eri työntekijöiden luona).

Tässä aiempaan asunnottomuudesta tehtyyn tutkimukseen perustuvassa kappaleessa olen pyrkinyt valottamaan laajemmin Suomessa tehtyä tutkimusta ja seuraavassa haluan lyhyesti tarkastella myös kansainväliseen tämän hetkiseen keskusteluun liittyviä ajatuksia ja asunnottomuuden ratkaisemiseen tähtäviä toimenpiteitä.

2.2 Asunnottomuustutkimusta kansainvälisesti

Asunnottomuus voidaan nähdä universaalina, maailman laajuisena ilmiönä. Sen poistamiseen tähtäviä ohjelmia laaditaan ympäri maailmaa, Euroopassa, ja Suomessa, tutkimusverkosto on aktiivista. Asunnottomuuden ehkäisemiseen on kiinnitetty huomiota amerikkalaisessa järjestelmässä, josta on jo havaittavissa vaikutteita Ruotsissa ja Suomessaakin (asunto ensin-periaate).

Asunto ensin- periaate lyhyesti :

”Asumisen ensisijaisuuden periaate on syntynyt kuntouttavien päihde- ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kehittämisen tuloksena samanaikaisesti eri puolilla maailmaa. Nimi ovessa -hankkeessa AE-periaatteen käyttöä laajennetaan sosiaalisen kuntouttamisen vä-

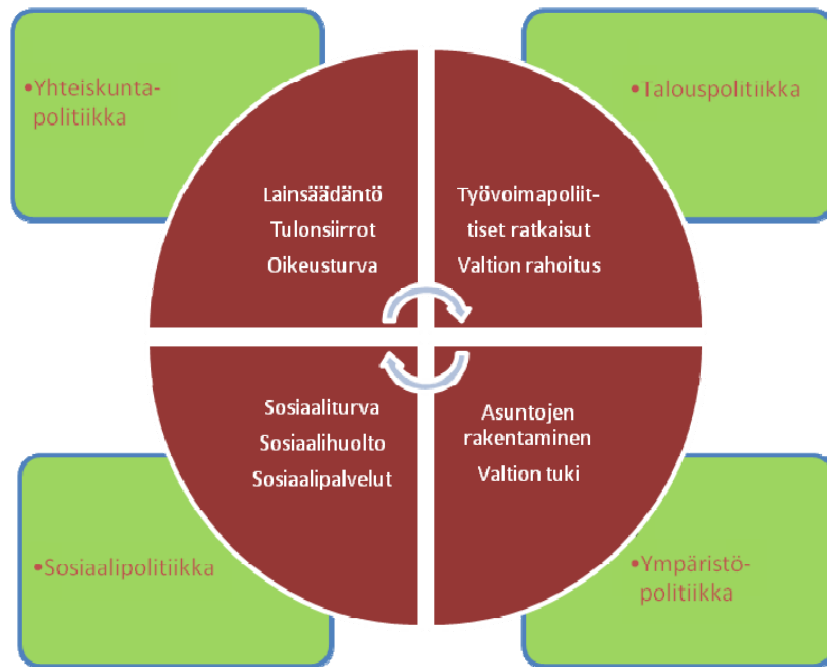
lineenä toimimisen ohella sovellettavaksi järjestelmätasoisena teoreettisen tarkastelun kehikkona ja asumiseen liittyvien toimintojen analyysin välineenä. Periaatetta hyödynnetään koko palvelujärjestelmän läpäisevänä analyttisenä menetelmänä.”

(www.socca.fi)

Asunto ensin periaatteen juuret ovat Yhdysvalloissa, jossa on myös tehty näyttöön perustuvaa tutkimusta aiheesta. Soccan verkkosivuilla esitellään omalla asunto ensin - sivustolla amerikkalaiseen tapaustutkimukseen perustuvaa artikkelia, jossa on tehty vertailevaa tutkimusta periaatteen toimivuudesta perinteiseen toimintamalliin verrattuna pitkäaikaisen asunnottomuuden poistamisessa (Stefancic & Tsemberis, 2007). Tähän tutkimustulokseen on syytä kuitenkin suhtautua kriittisesti, sillä tutkimustulosten yleistettävyyttä ei ole mahdollista, lisäksi aineiston keruuseen liittyvät ongelmat heikentävät myös tutkimuksen luotettavuutta. Samaisella sivustolla esitetäänkin asunto ensin – periaatetta kriittisesti tarkasteleva artikkeli, jossa nähdään palveluperiaatteen olevan enemmän talouspoliittisen ohjelman, joka osaltaan ylläpitää ja tuottaa asunnottomuutta ja huono-osaisuutta (Wilse, 2010).

Näyttöön perustuvalla tutkimussuunnalla näyttäisi siis olevan ennemminkin markkinatalouden periaatteita noudatteleva lähtökohta, mikä ei anna oikeutta eettis-moraaliselle ja ihmisoikeuksia arvostavalle sosiaalityön lähtökohdalle. Asunnottomuuden ratkaisuisissa taloudellisilla resursseilla on kuitenkin merkittävä rooli, mikä luo myös jännitteitä sosiaalipoliittisille asunnottomuuden ratkaisuyrityksille. Asunnottomuuden näkökulmasta em. periaatteen mukaisella toiminnalla mahdollistetaan asuminen ottamatta kantaa yksilön elämäntapaan, sitoutumista kuntouttaviin toimenpiteisiin ei tarvita. Toisaalta pyritään luomaan kontakti asutettaviin, jolloin ainakin näennäisesti he ovat osallisia yhteiskunnassa.

Toimintaperiaate halutaan nähdä sosiaalisen kuntouttamisen välineenä, jota se voi olla, jos siihen liitetään kuntouttavia toimenpiteitä ja niihin tarvittava rahoitus (resurssit). Toimintamallin vastuunjako jää myös epäselväksi, onko julkinen järjestelmä valmis rahoittamaan toimintaa ja mikä on yksityisen rahoittajan motivaatio kyseiseen toimintaan. Asunnottomuuteen liittyvää julkistaloudellisen kontekstin ymmärrystäni kuvaamaan olen laatinut seuraavan kuvion (Kuvio 1).

Kuvio 1. Asunnottomuuden yhteiskunnallinen ja hallinnollinen konteksti

Kuviossa 1 olen pyrkinyt tiivistäen hahmottamaan sitä yhteiskunnallista toimintakenttää, jossa asunnottomuuden reunaehdot säädelään ja hallinnoidaan. Päätöksenteolla voidaan arvioida olevan suora yhteys yksityisten ihmisten, siten myös asunnottomana elävien arkeen. Sosiaalipolitiikan linjauksilla ja talouspolitiikalla on vaikutuksensa hyvinvointivaltion kehitykseen ja sosiaalipalvelujärjestelmään (Kts. Lehto 2003, 15-34). Sosiaalityössä voidaan osallisuuden tukemisella pyrkiä vaikuttamaan elinoloihin, ja palveluiden järjestämiseen. Esimerkiksi yhteisösosiaalityön keinoilla on pystytty asuinalueilla vaikuttamaan asumistyytyväisyyteen, kun on saatu asukkaat aktiivisesti mukaan oman elinympäristönsä kehittämiseen ja päätöksentekoon.

3 SOSIAALITYÖ MAHDOLLISUUTENA

Koska gradussani lähestyn aihetta tapaustutkimuksen keinoin, on paikallisella ja yhteiskunnallisella kontekstilla keskeinen merkitys tutkimusasetelman sekä tutkimuksen johtopäätösten osalta. Poliittinen ohjaus valtion- ja kunnallishallinnossa vaikuttaa myös paikallisiin toimintatapoihin ja niihin toimenpiteisiin, joita käytännössä voidaan toteuttaa, ns. reunaehtoina (kts. Kuvio 1 edellä). Sosiaalihuollon toimeenpano on edelleen paikallista, vaikka valtakunnallisella ohjauksella on pyritty vähentämään asuinpaikkakunnasta aiheutuvaa asiakkaiden eriarvoista kohtelua, siksi sosiaalihuollon paikallinen tutkiminen on tärkeää. (Mäntysaari, 2006) Huomioitavaa on myös tutkimuksessa esiintuva sosiaalityön konteksti, joka myös on riippuvainen yhteiskunnassa tapahtuvista muutoksista. Sosiaalityötä tehdään asiakkaan yksityisen ja yhteiskunnan välimaastossa, jossa pyritään etsimään mahdollisuuksia osallisuuteen ja asiakkaan elämäntilanteissa esiintyvien ongelmien tai toiminnan esteiden poistamiseen ja/tai niiden vaikutusten lieventämiseen.

Sosiaalityöllä on perinteisesti pyritty vastaamaan yksilön kohtaamiin elämäntilanteisiin, joissa yksilön omat voimavarat ovat riittämättömiä ratkaisun löytämiseksi. Asunnottomuuteen liittyen on tutkittu näitä sosiaalityön kentillä tapahtuvia kohtaamisia, niin asiakkaan kuin sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Edellä jo mainitsemani Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1996) ovat yhteisessä kirjassaan, joka sisältää molempien väitöskirja tutkimukset, tutkineet asiakkaiden kokemuksia viranomaisten kohtaamisesta. Myös Anna Metterin (2004) kohtuuttomat tapaukset terveysosiaalityössä avaa osuvasti sitä tutkijanäkökulmaa, josta käsin tätä tutkielmaani työstän.

Tässä pro gradu- tutkielmassa haluan tutkia asunnottomuutta sosiaalityön näkökulmasta, ja tarkastella erilaisia toimintamahdollisuuksia asunnon hankkimisen tukemiseksi. Granfeltin (2005, 241) mukaan asunnottomuus on haaste sosiaalityön ammattikäytännöille, joiksi hän mainitsee asiakastyön, yhteiskuntapoliittisen vaikuttamisen ja tutkimuksellisen työtteen.

Sosiaalityön määrittelemiseen tutkimuksessani olen valinnut sosiaalityön suomalaisen perinteen näkökulman, jossa korostetaan sosiaalihuollon organisaation merkitystä am-

matillisen sosiaalityön perustana (Raunio, 2004, 18- 25) Suomalaisessa sosiaalityössä näkyvät järjestelmäkeskeinen (eurooppalainen) perinne sekä ongelmakeskeinen (anglo-amerikkalainen) perinne. Näistä järjestelmäkeskeisen perinteen etuina voidaan nähdä asiakkaan oikeusturva ja valtakunnallinen yhdenmukaisuus, sillä lainsäädäntö ohjaa toimintaa, toisaalta vaarana on liiallinen byrokraattisuus.

Ongelmakeskeistä ammatillista asiantuntijuutta korostava perinne painottaa koulutuksen ja tieteellis-ammattillisen otteen merkitystä. Näiden kahden perinteen välillä on Suomessa käyty sosiaalityön kehittyessä läpi erilaisia vaiheita, ja tällä hetkellä voidaan nähdä sosiaalityön eriytyneen järjestelmäkeskeisestä sosiaalihuollollisesta perinteestä. Sosiaalityötä ei Raunion mukaan nähdä kaikille kansalaisille suunnattuna sosiaalipalvelutyönä, vaan erityisesti huono-osaisille, vaikeissa elämäntilanteissa oleville kansalaisille kohdennettuna selviytymisen turvaamisena tehtävänä työnä. (Raunio, 2004)

Nähdäkseni sosiaalihuollollinen työ luo edelleen perustan sosiaalityölle ja mahdollisuudelle turvata asiakkaiden selviytymistä. Silloin merkittäväksi sosiaalityön menetelmäksi nousee tutkimuksellinen työote, joka mahdollistaa työssä kohdattujen ilmiöiden saattamisen järjestelmän tietoon, jolloin järjestelmässä voidaan toteuttaa sosiaalisia reformeja, ts. kansalaisille suunnattujen sosiaalipalveluiden parantamiseen. Lisäksi tutkimuksellisesti voidaan tuoda esiin niitä epäkohtia, jotka ilmenevät yksilöllisinä tragedioina tai ratkaisemattomina sosiaalisina, ns. ilkeinä ongelmina, kuten pitkäaikaistyötömyys ja asunnottomuus (Kts. Vääräyyskirja 2006 ja Toinen vääräyyskirja 2008).

Asunnottomuutta kohdatessa sosiaalityöntekijällä on olemassa jonkinlainen käsitys paikallisesta auttamis- ja palvelujärjestelmästä, josta käsin voidaan asiakkaan asunnottomuutta lähteä ratkomaan. Helmi Mäki on 1960-luvulla valmistuneen lisensiaattityönsä perusteluissaan todennut: ” Olennainen tieto asiakaskohtaisesta työstä on sitä työtä tekevillä sosiaalityöntekijöillä itsellään.” (Mäki, 2006). Tarkasteltaessa asunnottomuutta sosiaalityöntekijän näkökulmasta, on perusteltua hankkia aineisto sosiaalityöntekijöiltä itseltään.

Sosiaalityöntekijänä olen tutkimusprosessin ja oman työni kautta joutunut ja saanut refleksiivisesti tarkastella edustamani ammattikunnan toimintamahdollisuuksia tilanteissa, joissa asiakkaan elämä näyttäytyy epäoikeudenmukaisena, ja mahdollisuudet tilanteen

muuttamiselle näyttäytyvät vähintäänkin heikkoina. Granfeltin tutkimuksessa naisten kodittomuudesta, hän toteaa osuvasti: ”Sosiaalityö yhteiskuntapoliittisena toimintana ei ole paljonkaan arvoista, ellei sen tekijöillä ole mahdollisuutta asettua niiden ihmisten puolelle, jotka eivät voi puolustaa elämisoikeuttaan suorituksilla, selviytymisellä tai kunniallisella elämäntavalla.” (Granfelt, 1998, 177)

Eettisesti kestävä toiminnan periaatteiden mukaisesti sosiaalityöntekijän tulee antaa asiantuntemuksensa asiakkaan käyttöön ja etsiä yhdessä asiakkaan kanssa paras ratkaisu. Työntekijän on annettava asiakaskohtaisessa vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä syntyneen tiedon ja ymmärryksen suunnata ammatillista asiantuntemustaan (Raunio 2004, 130). Tarkasteltaessa sosiaalityötä toimintatapojen näkökulmasta, huomio kiinnittyy organisatoriseen ympäristöön ja siihen toimipisteeseen, jossa työtä tehdään. Sosiaalityössä sisältö määrittyy enemmän työntekijän ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa kuin toimipiste, jossa asiakastyötä tehdään (Emt., 131). Toimipiste kuitenkin luo sosiaalityölle tietyn toiminnanteoreettisen kehyksensä”.

Asunnottomuustutkimuksessa lähestytään erilaisia toimintakenttiä, kuten asuntolat ja palveluasuminen osana sosiaalihuollollista työtä. Sosiaalityö tapahtuu useimmiten irrallaan asiakkaan arjesta, toimistoissa ns. byrokraatiatyönä. Sosiaalityössä kontekstina useimmiten on paikallinen kunnan sosiaalitoimen toimipiste, ja siellä sosiaalityöntekijän työhuone. Mukana tässä kontekstissa ovat sekä työntekijän että asiakkaan aiemmat kokemukset kohtaamisista viranomaiskentillä (Jokinen & Juhila, 1996, 2008). Sosiaalisen konstruktivismin mukaisesti konteksti luo jo ennalta odotuksia ja valta-asetelmia tapaamiselle ja käytäville keskusteluille.

Keskeisenä voidaan nähdä myös erilaiset vuorovaikutuksessa tapahtuvat sosiaalisesti rakentuvat todellisuudet, jotka voivat näyttäytyä hyvin erilaisina näkökulmaa vaihtamalla. Ihminen kokemuksineen on osa ympäristöään vuorovaikutuksellisesti, kaikki mitä tehdään ja mitä jätetään tekemättä vaikuttavat elämysympäristöömme (Juhila, 2004). Sosiaalityön kontekstin määrittäminen on keskeistä, jotta voitaisiin nähdä asiayhteys tapaustutkimuksessa. Konteksti tarkoittaa, että asia kuuluu tiettyyn asiayhteyteen, se johtuu tietyistä tapahtumakuluista, ja tämä yhteys on otettava asian tai ilmiön tarkastelussa huomioon.

3.1 Sosiaalityön keinot ja menetelmät

Asunnottomuuden osalta sosiaalityön kentällä näyttäytyy korostuvan sosiaalihuollollinen asuttaminen, mikä tarkoittaa niiden asunnottomien ihmisten auttamista, joiden katsotaan tarvitsevan erityistä tukea asumisen järjestämisessä. Toinen asunnottomuuden osalta sosiaalihuollon kentällä näyttäytyvä kohtaaminen tapahtuu toimeentulotuessa, johon taloudellisesti heikossa asemassa olevat ohjautuvat (kts. Mäntysaari 2006).

Sosiaalityössä voidaan nähdä olevan erilaisia lähestymistapoja; menetelmällisesti sosiaalityö voidaan jakaa yksilö, ryhmä, yhdyskunta ja rakenteelliseksi työksi. Asunnottomuuden kohtaamisessa painottuu aiempien tutkimusten, myös tämän tutkimuksen valossa yksilökeskeinen sosiaalityö. Yksilötyössä on olemassa myös erilaisia lähestymistapoja, joista kuntouttava sosiaalityö mielletään usein asunnottomuuteen liitettäväksi menetelmälliseksi mahdollisuudeksi, esimerkiksi Lasse Murto (1978) on tutkimuksessaan nähnyt kuntouttavan ideologian sosiaalityössä asiakkaan asumiseen liittyvien ongelmien kanssa työskentelyssä keskeiseksi orientaatioksi asunnottoman asiakkaan palauttamiseksi osaksi yhteiskuntaa.

Kunnissa tehtävä sosiaalityö jakaantuu yhtäältä kuntien sosiaalihuollon organisaatiossa tehtävään ja toisaalta sosiaalihuollon ulkopuolisissa, vain tiettyihin ongelmiin keskittyvissä, toimipisteissä tehtävään työhön, esimerkiksi terveydenhuollon sosiaalityö, päihdehuollon sosiaalityö, työvoiman palvelukeskuksessa tehtävä sosiaalityö. Tällainen organisatorisesti ja toiminnallisesti eriytynyt sosiaalityö on tyypillistä suomalaisessa sosiaalityön kentässä. Erityistoimipisteiden merkitys työllistäjänä nähdään toissijaisena kuntien sosiaalitoimeen nähden. Sosiaalihuollon ensisijaisuutta korostetaan usein puheella perussosiaalityöstä (Raunio 2004, 39- 40). Kuntien perussosiaalityössä painottuu lastensuojelullinen työ sekä aikuisten parissa tehtävä sosiaalityö.

Laura Hassi-Nuorluoto (2000) on Stakesille tehdyssä selvityksessään kiinnittänyt huomiota sosiaalitoimen asemaan asunnottoman asuttamisessa, jossa hän määrittelee sosiaalityöntekijän toimivan oikeudellisesti ja eettisesti hataralla maaperällä. Asiakkaan juridinen asema sopimusosapuolena voi olla vailla lain suojaa silloin, kun asiakas on so-

pimuksellisessa (asumissopimus) suhteessa sosiaalitoimeen, jolloin sosiaalitoimi vuokraa asunnon. Asumissopimuksella on asiakkaalle myös taloudellisia seuraamuksia, esimerkiksi asumistuen kriteerit eivät tällaisessa sopimuksessa täyty (Hassi-Nuorluoto, 2000,162). Aiempaan keskusteluun pohjimmaisista asuntomarkkinoista (Jokinen & Juhila, 1991) peilattuna voidaan nähdäkseni puhua asiakkaan asumiskyvyn kyseenalaistamisesta, jolloin asiakas ansaintaperiaatteen mukaisesti voi edetä asumisen askelmilla, ts. kuntoutua kohti itsenäisempää asumista.

Kyseessä oleva asumissopimus on siis selkeästi kuntoutuksen väline. Asukas sitoutuu asumissopimuksessaan myös häntä varten laadittuun kuntoutusohjelmaan. Asiakkaan onnistuessa kuntoutuksessa ja itsenäisessä asumisessa asiakkaalla on mahdollisuus saada vuokrasopimus ja asunto hallintaansa. Kuitenkin Hassi- Nuorluoto myös kyseenalaistaa tällaista toimintaa, ja kysyykin, miksei vuokrasopimusta voida tehdä määräaikaiseksi, jolloin kuntoutussuunnitelma voitaisiin yhdistää osaksi tavallisessa vuokra-asunnossa asumista (2000,162). Ongelmallisena näkisin näissä määräaikaisissa sopimuksissa niiden asukkaan epävarmuutta lisäävän luonteen. Miten asiakas voisi luottavaisin mielin osallistua kuntoutukseen, jos epäonnistumisen seurauksena olisi asunnon menettäminen. Vai voitaisiinko asumista jatkaa epäonnistumisesta huolimatta, kuntoutuksen tavoitteita tarkistamalla. Asumiseen liitettynä voitaisiin myös ajatella, että asiakkaalle syntyy oikeus kuntoutukseen, ja viranomaisten tulisi järjestää asiakkaan tarpeisiin sopiva kuntoutus, mikä saattaisi olla asiakasta motivoiva tekijä.

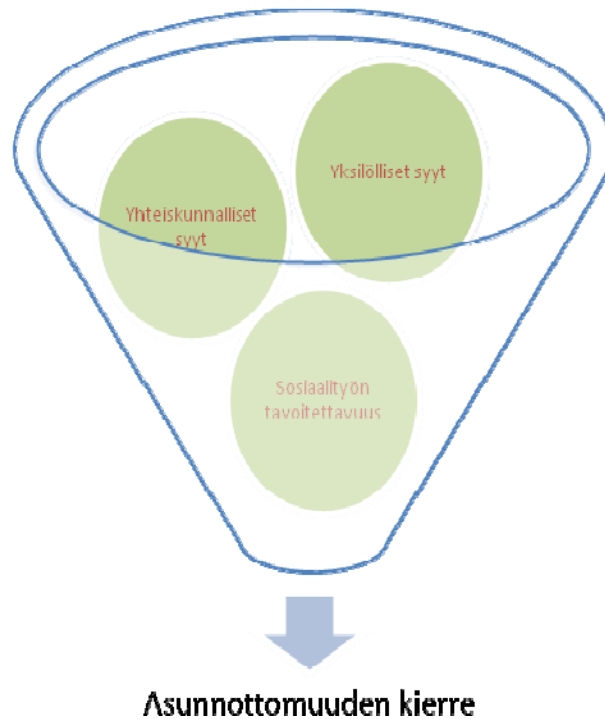
Sosiaalityössä voidaan puhua kuntouttavasta työotteesta tai kuntouttavasta sosiaalityöstä. Kuntoutuminen viittaa osittain lääketieteelliseen viitekehykseen, sosiaalityössä se voidaan liittää sosiaaliseen kuntoutukseen, ja psykososiaaliseen työhön. Psykososiaalisella työllä tarkoitetaan sosiaalityön ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvaa auttamistyötä, jossa asiakkaan tilanteen ymmärtämisellä ja kokonaisvaltaisella elämäntilanteen kartoittamisella pyritään vastaamaan asiakkaan tarpeisiin ja ennemmin korjaamaan vaikeaa tai ongelmallista elämäntilannetta. Psykososiaalinen työ kohdentuu usein huono-osaisiin, pitkään vaikeissa elämäntilanteissa eläneisiin ihmisiin. Psykososiaalisen sosiaalityön lisäksi Raunio on sosiaalityön toimintatavoista erottanut byrokraatiatyön ja palvelutyön.(Raunio2004, 140-146)

Asunnottomuuden katkaisemiseksi tarvitaan näitä kaikkia sosiaalityön elementtejä, sillä asumisen järjestämisessä tarvitaan byrokraattista, päätöksen tekemiseen liittyvää sosiaalityötä. Tarvitaan myös palvelutyötä, sillä pelkkä asuttaminen ei riitä, tarvitaan myös henkilökohtaista neuvontaa ja ohjausta toimeentuloon ja asiointiin liittyen ja tarvittavien palveluiden hankkimisessa. Lisäksi tarvitaan psykososiaalisen työn taitoja, eli vuorovaikutuksessa tapahtuvaa yhteistoimintaa ja toiminnan suuntaamista asiakkaan voimavarat huomioiden.

Sosiaalityössä voidaan nähdä mahdollisuuksia yksilökohtaisessa asiakkaan kohtaamisessa, asiakkaan voimavarat ja motivaatio ovat hyviä lähtökohtia elämäntilanteen muuttamiseen. Yksilökohtaisessa työssä sosiaalityöntekijän keinot vaikuttaa yksilön elämäntilanteeseen ovat ensisijaisesti vuorovaikutuksellisia, rinnalla kulkemisen taitoja, neuvontaa, ohjausta ja keskustelua. Sen lisäksi sosiaalihuollollisessa sosiaalityössä on mahdollista tehdä päätöksiä esim. taloudellisesta tuesta. Se voi olla maksusitoumuksen myöntäminen kuntoutukseen, ennaltaehkäisevän toimeentulotuen myöntäminen vuokraa varten tai harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntäminen kuntoutuksen tai sairauenhoidon kuluihin. Sosiaalihuollon perussosiaalityöstä tekevällä sosiaalityöntekijällä on paljon valtaa suhteessa asiakkaan tilanteeseen. Asunnottomuuden osalta sosiaalityöntekijällä ei taas ole päätösvaltaa, hän voi ainoastaan olla asiakkaansa ”asianajaja” tai suosittelija. Kuten Jokinen ja Juhila (1991) ovat asiaa osuvasti kuvanneet, on sosiaalityöntekijän oltava luottamuksen arvoinen muiden viranomaisten silmissä ja varma asiakkaansa onnistumisesta (Jokinen & Juhila, 1991,79).

Sosiaalityössä on huomioitava myös yhteiskunnalliset reunaehdot, joiden ohjaamina sosiaalityötä tehdään. Sosiaalipoliittisesti on merkitystä sillä millaiseksi sosiaalityö käytännössä määrittyy. Sosiaalityön vaihtoehtoja on kiinnostavasti tutkinut Aila-Leena Matthies (1990), joka jo tuolloin totesi, että ammatillisen sosiaalityön keinoin ei ole mahdollista ratkaista kaikkia sosiaalisia ongelmatilanteita, vaan vaihtoehtoisesti voidaan tukea yksilöiden omatoimisuutta, itse- ja vertaisapua mahdollistamalla se erilaisin toiminnan edellyttämin resurssein (Matthies, 1990, 112-118). Asunnottomuuden katkaisemisessa sosiaalityössä työn kriittinen, itsereflektiivinen tarkastelu saattaa antaa vihjeitä siitä, millaisia mahdollisuuksia yhteistyöstä eri tahojen kanssa saattaisi avautua.

Seuraavassa kuviossa 2 olen kuvannut niitä asunnottomuuteen liitettäviä sosiaalityön reunaehtoja, jotka teorian kautta ovat minulle piirtyneet asunnottomuuden ehkäisemisen keskeisiksi osiksi. Asunnottomuuskierte saattaa johtua yhtälailla yhteiskunnallisista tekijöistä, kuten asuntojen riittävyys, asumisen kalleus, köyhyys kuin yksilökohtaisista syistä, joita ovat esimerkiksi psykososiaaliset ongelmat, päihteiden käyttö, heikko taloudellinen tilanne. Kolmantena osatekijänä olen hahmottanut hyvinvointipalvelujen kehittämisestä seuranneen palvelujen jakaantumisen erityisryhmäkohtaiseksi, jolloin asiointi eriytyneiden palvelujen toimipisteissä saattaa johtaa kokonaan sosiaalityön palvelun tavoittamattomuuteen (Kts. myös Mäntysaari 2006).

Kuvio 2. Asunnottomuus sosiaalisena ongelmana.

4 TAPAUSTUTKIMUS TUTKIMUSSTRATEGIANA

Tutkimukseni lähtökohtaiseksi näkökulmaksi, ts. tutkimusstrategiaksi olen valinnut tapaustutkimuksen. Tapaustutkimus antaa tutkijalle mahdollisuuden joustavaan tutkimusotteeseen, jossa aineistosta käsin voidaan viitekehystä ja tutkimuksen menetelmiä tarvittaessa tutkimuksen edetessä tarkastella ja arvioida ja jopa muuttaa. Tapaustutkimuksessa keskeistä on aineisto, sen tarjoamat mahdollisuudet tarkastella empiiristä tietoa useasta eri näkökulmasta, uusia tulkintoja aineistosta tehden, mikä mahdollistaa teoreettisen viitekehysten valitsemisen juuri tätä aineistoa tarkimmin tulkitsevaksi. Tapaustutkimuksessa tutkijan oman position määrittelemisen ja kuvaamisen samoin kuin tutkimusprosessin tarkka kuvailu nostaa tutkimuksen luotettavuutta, ja sitä pyrin työssäni noudattamaan. (Laine ym. 2007,20)

Tapaustutkimuksen keskeisen kehittäjän Yinin mukaan tapaustutkimuksessa voidaan yhdistellä erilaisia aineistoja, kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia. Aineistot voivat olla erilaisia tieteenfilosofiselta taustalta. (Yin, 1994, 14) Aloittelevalle tutkijalle Yin suosittelee mahdollisimman yksinkertaistettua tapaustutkimusta, sillä laadukkaan tapaustutkimuksen aineiston analysointi on haastavaa ja vaatii kokemusta. (Emt., 125) Tässä tutkimuksessa olen tutkimuksen rajauksella pyrkinyt pelkistämään tutkimusta ja ottaen huomioon ensimmäisen tapaustutkimuksen tekemisen, olen myös aineiston pienellä koolla pyrkinyt tekemään tutkimuksen kykyjeni ja ajallisten resurssien osalta hallittavissa olevan. Asunnottomuus näyttäytyy enemmänkin paikallisena kuin valtakunnallisena ilmiönä Suomessa, on tutkimusaiheen rajaaminen alueelliseen tarkasteluun perusteltua.

Rajaamisella on etenkin tapaustutkimuksessa keskeinen merkitys tutkimuksen tuloksen kannalta. Rajatessaan tutkimusta tutkija asemoi sekä tapauksen että tutkimuskohteen ja valitsee useista mahdollisista näkökulmista keskeisimmät, jotka toimivat tutkimuksen ”punaisena lankana” ja temaattisena kehyksenä. (Malmsten, 2007, 57-58) Sosiaalisen konstruktivismiin ideaan vaikuttaa aiheen rajaus ja tutkimuksen kohde. ”Jo tutkimuskohteen rajaus on syvällinen metodologinen ja tieto-opillinen kysymys.”(Karvinen 2000,24) Tässä tutkimuksessa rajaamisella pyritään saamaan tarkka kuvaus aiheesta,

jota peilataan laajempaan teoreettiseen taustaansa, aiempaan tutkimukseen ja yhteiskunnallisiin keskusteluihin.

Tapaustutkimuksessa itse tapaus on tilanne, yksilö, ryhmä, organisaatio tai mikä tahansa tapaus, josta olemme kiinnostuneita (Robson, 1977). Tapaustutkimuksen strategisen suunnittelun pohjalta Robson luettelee kuusi erilaista tapaustutkimusta (case study):

1. yksilöllinen tapaustutkimus,
2. kootut yksilölliset tapaukset,
3. yhteisötutkimus,
4. sosiaalisen ryhmän tutkimus,
5. organisaatioiden ja instituutioiden tutkimus,
6. tapahtumien, roolien ja yhteistyön, kumppanuuksien tutkimus

(Robson, 1981).

Tässä tutkimuksessani olen valinnut tutkittavan tapauksen sen kontekstin merkityksellisuuden ja aiheen kiinnostavuuden perusteella. Olen tutkijana osa paikallista sosiaalityön kontekstia työskennellessäni keskussairaalan sosiaalityöntekijänä. Ilmiönä asunnottomuus koskettaa työkenttäni, ja olen kokenut työssäni haastavaksi hahmottaa paikallisten auttamisjärjestelmien verkostoa ja toimintaperiaatteita. Siksi koen tärkeäksi avata tätä toimintakenttää tutkimuksellisin keinoin ja tapaustutkimuksella uskon löytäväni lisää ymmärrystä tähän tapaukseen.

Tutkija voi määritellä tutkimuksen kontekstin useilla eri tavoilla. Aihetta voidaan tutkia induktiivisesti tai deduktiivisesti edeten. Aihetta voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista ja teoreettisista viitekehyksistä käsin. Tutkimusstrategia määrittelee osaltaan tutkimuskontekstin. Pelkkä tutkimuskontekstin osoittaminen ei riitä, vaan kontekstin kanssa on käytävä keskustelua ja pohdintaa siitä, miten konteksti vaikuttaa aiheesta tehtyihin tulkintoihin, antaako se aihetta täsmennyksiin ja niin edelleen (Eräsaari 2007, 149-170). Työssäni pyrin tuomaan näkyväksi sen sosiaalityön kontekstin, jossa asiakastyötä tehdessään sosiaalityöntekijät kohtaavat asunnottomuutta. Lisäksi olen pyrki-

nyt paikallista kontekstia kuvatessani valitsemaan niitä lukemiani selvityksiä, joita Kokkolassa on tehty asunnottomien tilanteesta.

Kontekstia voidaan määritellä eri tavoin ja eri tieteenteorioiden näkökulmasta. Sosiaali-tieteissä konteksti usein liitetään sosiaalisiin suhteisiin ja niistä syntyviin uusiin suhteisiin. Konteksti sekä rakentaa toimintaa että on toiminnan tulos. Tämä hermeneuttinen näkökulma kontekstuaaliseen ajatteluun vaatii tutkijalta ns. kaksoiskontekstin (eli hermeneuttisen kehän) huomioon ottamista. Tutkijan on ymmärrettävä konteksti, josta asia on peräisin, lisäksi on ymmärrettävä se asiakokonaisuus joka heijastelee kontekstia. (Eräsaari, 2007, 149-170) Aiemmassa luvussa olen tarkastellut asunnottomuuteen liittyvää aiempaa tutkimusta, joka osittain myös avaa teoreettista kontekstia, jossa asunnottomuutta tarkastellessa liikutaan.

Erilaiset yhteiskunnalliset kehityssuunnat ovat osa laajempaa yhteiskunnallista kontekstia. Erilaiset sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamiset taas ovat osa yksityisempää kontekstia. Jotta voidaan ymmärtää tutkimuksen konteksti, tulee näiden kahden kontekstin yhtymäkohdat tuoda esiin ja siihen pyrin seuraavissa kappaleissa.

Kvalitatiivisista menetelmistä päädyin valitsemaan tapaustutkimuksen siksi, että se antaa mahdollisuuden käyttää erilaisia aineistoja ja se on enemmän strateginen kuin metodinen valinta. Se antaa myös mahdollisuuden käyttää aineiston keruussa ja analyysissa luovuutta. Tapaustutkimuksen kontekstualisoinnin kriittisessä tarkastelussa tulee esiin sen epistemologinen haavoittuvuus; kontekstit modernissa yhteiskunnassa ovat neuvoteltavissa olevia ja joustavia käsitteellistämistä vaativia perspektiivejä. Se myös haastaa tutkijan ymmärryksen, ja suorastaan vaatii hermeneuttisen kehän läpäisevää omien ennakkokäsitysten ja hypoteesien oivaltamista ja tutkijan position määrittämistä. (Eräsaari, 2007, 158–166)

Tässä pro gradu- tutkielmassani aion nojautua aristoteeliseen tieteenfilosofiseen traditioon, ja työni pohjana on hermeneuttis-fenomenologinen tutkimusote, joka pyrkii ymmärtämään ilmiötä. Tapaustutkimus strategiana on luonteva valinta, sillä tarkoituksena on kuvata ilmiötä mahdollisimman tarkasti ja monipuolisesti ilman tiettyyn teoreettiseen viitekehykseen pohjautuvaa näkökulmaa, joka taas on perusteltua fenomenologisesta lähtökohdasta.

Tutkimukseni ei pyri objektiivisuuteen, sillä se pohjautuu sosiaalisen toimintakentän subjektien (toimijoiden) tulkintaan ja kokemukseen tutkimuskohteen (asunnottomuuden) ilmenemisestä ja sen ratkaisuun tähtäävien toimien kuvaamisesta narratiivisesti. Objektiivisuuteen pyrkimyksen esteenä näen myös oman subjektiivisuuteni tutkimuksen kentässä ja sen värittämän näkökulmaisuuuden ja tulkinnallisuuteen taipuvaisuuden. Tästä tietoisena olen kuitenkin pyrkinyt aineistoa analysoidessani pyrkinyt kriittisyyteen ja tuonut esiin oman tutkijan positioni ristiriitaisuuden. Käytäntöjen merkityksellisyys näkyy aineistossa toimijoiden kertomuksissa ja toimijoidensa niille antamissa merkityksissä. Tavoitteena on kuvata hermeneuttisen kehän tuottaman ymmärryksen kautta ilmiötä asunnottomuus sen paikallisessa kontekstissa.

Usein tapaustutkimuksella pyritään tarkastelemaan kohdettaan moniulotteisesti ja aineistolähtöisesti, eikä sen pyrkimyksenä silloin ole tutkimustulosten yleistettävyys, vaan ennemminkin lisätiedon tuottaminen aiheesta. Tämä tarkoittaa, että yhden tutkimuksen valossa voidaan vielä sanoa juuri mitään tulosten paikkansapitävyydestä, mutta useamman tutkimuksen valossa voidaan jo löytää yleisiä piirteitä ilmiöön liittyen, vrt. teorian muodostus tai vahvistaminen päämääränä. Toisaalta taas teoreettisen viitekehysten valinnalla voidaan tapaustutkimuksella testata teoreettisia hypoteeseja, ts. vahvistaa tai kumota teoreettisia päättelyjä, jolloin valitun tapauksen oletetaan olevan relevantti otos yleisestä, mikä ei päde tässä tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa viitekehystenä käytetään aiempaa teoriaa tuottanutta tutkimustietoa, ja asunnottomuuden määritelmiä. Aineistosta poimitut havainnot ovat joko samansuuntaisia tai aiemmasta eroavia.

Tapaustutkimuksen vahvuutena voidaan pitää sen holistista näkökulmaa (Eskola & Saarela-Kinnunen 2007, 186). Tapauksen valinnalla ja rajaamisella sekä tutkimusprosessin mahdollisimman tarkalla kuvaamisella pyritään tutkimuksen validiteetin vahvistamiseen. Eskolan ja Saarela-Kinnusen mukaan (2007) tapaustutkimuksessa tutkimuskohteen valinta perustuu joko teoreettiseen tai käytännöllisen intressiin ja sen selvittäminen on olennainen osa tutkimusprosessia.

Tapaustutkimuksella pyrin myös tapauksen syvälliseen ymmärtämiseen. Tapaus voi aluksi olla vaikeasti erotettavissa tutkimuksen kohteesta. Mistä tapauksesta tämä on

tapaus? Tässä tutkimuksessa tutkimuskohteena asunnottomuus, jota lähestytään paikallisena tapauksena ja sosiaalityöntekijän kertomana ja tulkitsemana.

Viittaan tutkimukseni metodologisessa ratkaisussa Synnöve Karviseen esittämään tulkintaan sosiaalityön tutkimuksen haasteesta postmodernissa ja sosiaalitieteen konstruktivistiseen tulkintaan: ”Sosiaalityössä on hyvin monessa mielessä kyse yhteisen tiedon tuottamisesta. Yhteisessä tiedossa on kysymys tiedosta ja kokemuksesta, jota eri kentillä toimivat subjektit (asiakkaat, sosiaalityöntekijät ja moniammatilliset yhteistyöverkostot) rakentavat ja joka heidän pitäisi pystyä jakamaan toimintastrategioiden näkökulmasta. Tämän tyyppisen tiedon tuottaminen edellyttää refleksiivistä metodologiaa, jossa tiedon olemus tunnustetaan tulkinnallisesti ja sosiaalisessa toiminnassa rakentuvaksi.”(Karvinen 2000, 25)

Koska sekä tapaustutkimuksen että sosiaalisen konstruktivismin ideaan kuuluu kiinteästi ilmiön esiintymisen ymmärtäminen sen paikallisessa kontekstissa, on tutkielmani tavoitteena kuvata asunnottoman asiakkaan kohtaamista paikallisten toimijoiden, sosiaalityöntekijöiden kuvaamana ja tutkijan tulkitsemana. Sosiaalisen konstruktivismin perinne ei tarjoa tutkimuksessani aineiston analyysille yksiselitteisiä menetelmiä, analyysin valintaan vaikuttaa koottu aineisto ja sen antamat mahdollisuudet. Kun aineisto koostuu osittain narratiivisesta materiaalista, analyysia voidaan tehdä myös fenomenologisten ideoiden pohjalta. Valitsemalla aineiston analyysille useamman kuin yhden tarkastelu näkökulman, haluan lisätä tutkielmani luotettavuutta ja tuottaa syvällisempää ymmärrystä tutkimusaiheesta.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimuskohteeni, asunnottomuus, on laaja ja erilaisin rajauksin olen pyrkinyt saamaan sen lähestyttävään muotoon. Tutkimusta voi luonnehtia tapaus tutkimukseksi, koska se käsittelee asunnottomuutta ilmiönä Kokkolassa, eli tapaus alueellisuutensa puolesta. Se antaa myös tapauskohtaista tietoa sosiaalityöntekijöiden kohtaamista ihmisistä ja heidän tarinoistaan asunnottomuuden viitekehystä tarkasteltuna. Tutkimustehtävänä on kuvata asunnottomuutta sosiaalityöntekijän näkökulmasta Kokkolassa.

Tässä tutkimuksessa olen tutkijana osa sosiaalityön toimintakenttää toimiessani sosiaalityöntekijänä terveydenhuollossa. Tutkimus ei ole kuitenkaan osa työtäni, vaan omaehtoinen prosessi, joka sosiaalityön opintojen päättöyönä on osa ammatillisuuteni kasvua ja sosiaalityöntekijäksi pätevoitymistä. Ammatillisen identiteettini ja työkokemukseni kautta muodostan jo ennakkollisesti joitain hypoteeseja aineistoa kohtaan ja näen tärkeäksi myös tuoda nuo hypoteesit näkyväksi, jotta lukija voi tarkastella tutkimustuloksia riittävän kriittisesti ja arvioida onnistumistani vastaamisessa tutkimuskysymyksiin. Hypoteesini perustuu kokemustietoon, jossa oma työympäristöni on ollut vaikuttajana, samoin kuin kollegoiden kanssa käydyt keskustelut aiheeseen liittyen.

Omat hypoteesini liittyvät lähinnä sosiaalityön orientaatioon, ja oletankin asunnottoman asiakkaan kohtaamisessa käytettävän menetelmänä asiakastyössä empowermentia, jossa asiakkaan valtaistamisella tarkoitan tiedon antamista, ohjaamista ja rohkaisemista asiakasta itse toimimaan ja hakemaan tai etsimään asuntoa keskusteltuaan tilanteesta sosiaalityöntekijän kanssa, nähdään siis asiakas subjektiivisena toimijana. Toinen hypoteettinen lähestymistapa on enemmän yksilökohtainen, case-tyyppinen lähestyminen, jossa sosiaalityöntekijä asettuu asiakkaan rinnalle toimijaksi, kumppaniksi ja lähtee asiakkaan kanssa yhteisesti sovitun työnjaon mukaisesti avustamaan asiakasta asunnon hankinnassa. Molemmissa näistä sosiaalityöhön liittyvistä hypoteeseistani sosiaalityöntekijä siis asemoi itsensä joko asiakkaan taustalle tai rinnalle.

Omassa työssäni olen joissakin tilanteissa joutunut toteamaan työntekijänä keinojeni olevan käytetty ja samalla asiakkaalle olen joutunut toteamaan, että hänen tarpeisiinsa pystyy nyt paremmin vastaamaan jokin muu yksikkö ja sosiaalityöntekijä. Nämä organisaatioiden rajapinnoilla tapahtuvat asiakkaan prosessien katkeamiset usein turhautta-

vat. Raitakari on todennut mielestäni osuvasti (2002, 53): ”Sosiaaliset käytännöt asettavat toimijat joko aktiivisten tekijöiden tai passiivisten sivustakatsojien rooliin. Asiantuntijalla sekä asiakkaalla on päätösvaltaa oman työnsä ja elämänsä suhteen, mutta tiettyssä kontekstissa kumpikin voi olla pakotettuja marginaaliin, vaihtoehdottomuuden ja vallattomuuden tilaan.”

Sosiaalityöntekijä on usein juuri se henkilö, joka arjessa kohtaa asunnottomia henkilöitä, jotka haluavat tulla autetuiksi ja tuetuiksi asunnon hankkimisessa. Tässä tutkimuksessa tutkimuskysymyksiksi aineistolle olen määritellyt kaksi kysymystä, joilla pyrin avaamaan sosiaalityön näkökulmaa asunnottomuuteen

1. Miten sosiaalityöntekijä määrittelee asunnottomuutta ja siihen liittyviä elämäntilanteita?
2. Millaisin keinoin tai menetelmin sosiaalityöntekijä pyrkii asunnotonta asiakasta tukemaan?

Tutkielmani tavoitteena on myös lisätä ymmärrystä ilmiötä kohtaan ja sosiaalityöntekijöiden kirjoittamien kertomusten avulla pyrin saamaan myös syvempää tietoa paikallisesti ilmenevän asunnottomuuden syistä ja selitysmalleista. Tätä ymmärrystä pyrin tuottamaan myös tutkimukseni metodologisten valintojen avulla.

Tutkielmassani haluan aiheesta aiemmin tutkitun ja aineiston pohjalta valitsemani teoreettisen viitekehyksen kautta tuottaa ymmärrystä asunnottomuuteen ilmiönä sekä johdatella pohtimaan millaiset yhteiskunnalliset ja yksilölliset syyt asunnottomuuden taustalla voivat olla vaikuttamassa. Erityisesti haluan tuoda esiin sosiaalityön ja yksittäisen sosiaalityöntekijän näkökulman aiheeseen. Nykyisen postmodernin yhteiskunnan keskusteluissa usein esiin nousevan sosiaalisen konstruktivismin mukaisesti kentän toimijat konstruoivat sosiaalista todellisuutta dialogisten prosessien kautta toimintaympäristössään. (Jokinen ym., 2004, 9-12) Tutkimuksessa pyrin eri lähestymistapojen näkökulmista kuvaamaan asunnottomuuden moniulotteisuutta.

Tapaustutkimuksen valitsemiselle ensimmäinen kriteeri oli tutkimukseni paikallisuus, joka tekee tutkimastani ilmiöstä ja sen ilmenemisestä paikallisesti merkityksellisen. Ilmiönä asunnottomuus kytkeytyy mielestäni aina alueellisesti johonkin tiettyyn paikkaan. Toisilla paikkakunnilla ja alueilla asunnoista on pulaa, esimerkiksi isoimmilla

opiskelupaikkakunnilla, kun taas joissakin muuttotappiokunnissa voi asuntoja olla tarjolla enemmän kuin niille on kysyntää. Muutoinhan asunnottomuus ei puhuttelisi paikallisia toimijoita.”Tapaustutkimuksissa asetetaan tyypillisesti tehtäväksi ilmiöiden tarkka ja vivahteikas kuvaaminen, toiminnan tarkastelu konkreettisissa konteksteissa sekä usein myös toimijoiden oman merkitystenannon analyysi.”(Peuhkuri, 2005, 293) Tämän näen vahvistavan myös oman näkemykseni graduni tutkimusasetelmasta; asunnottomuus paikallisena ilmiönä sosiaalityöntekijöiden kertomana on tutkittavissa tapaustutkimuksen keinoin.

Tarkempi tarkastelu alueen toimijoista asettaa tutkimustehtävälle oman haasteensa ja siihen liittyen lienee aihetta selkiyttää konkreettisesti aineiston keruuseen liittyvää problematiikkaa. Alueen sosiaalityöntekijät toimivat organisatorisesti hajautettuina; toimijoita löytyy useista eri toimipisteistä, osin erilaisin tehtävänimikkein. Tästä syystä aineiston keräämisessä tarvitaan harkintaa ja tutkimukseen osallistuvien otannassa olen käyttänyt omaa ammatilliseen kokemukseeni ja alueen tuntemukseen perustuvaa tietämystäni siten, että olen ollut yhteydessä eri organisaatioissa oleviin toimijoihin ja pyytänyt heiltä tietoja organisaatioissaan toimivien sosiaalityöntekijöiden osalta. Tämän pohjalta olen lähtenyt kokoamaan tutkimusotosta. Paitsi että organisatorisesti hajautettu malli vaikuttaa tutkimusotantaan ja kyselyn toteutukseen, se tuottaa tutkimustehtävälle kolmannen kysymyksen yhteistyöverkostoista ja kumppanuudesta sosiaalityön toimijoiden kesken.

6 TAPAUS KOKKOLA

Kokkola on Keski-Pohjanmaan rannikolla sijaitseva kaksikielinen kunta, jonka asukasluku on noin 47000. Kokkolassa on toteutunut kaksi kuntaliitosta: Kaarlelan kunta liitettiin kaupunkiin vuonna 1977. Kälviän, Lohtajan ja Ullavan kunnat liittyivät Kokkolaan vuoden 2009 alusta. Kuntaliitoksen ansiosta on vanhasta kauppa- ja teollisuuskaupungista tullut myös kansallisesti merkittävä maataloustuotannon keskus. Kokkola on Keski-Pohjanmaan maakunnan taloudellinen, hallinnollinen ja sivistyksellinen keskus. Kokkolan asuntokanta on pientalo- ja omistusasuntovaltainen. Vuodesta 2009 lähtien sosiaali- ja terveystoimen toimialan organisaatio muodostuu terveyspalveluista, vanhustyöstä sekä sosiaali- ja vammaistyöstä. Kokkolan kaupunki vastaa isäntäkuntamallilla myös Kruunupyyn kunnan sosiaali- ja terveystoimesta.

(Kokkolan kaupungin nettisivut [viitattu 29.9.2011])

Kokkolassa on tarjolla erilaisia asumispalveluja sosiaalihuoltolain tarkoittamille, asuttamisen suhteen erityisryhmille. Kaupungilla on asumispalveluja järjestetty erityisryhmiin jaetusti vanhuksille ja kehitysvammaisille on omat asumispalvelunsa, samoin mielenterveyden tai päihdeongelmista kärsiville on omansa. Elämäntilannekriisin kohdassa voi kääntyä sosiaalipäivystyksen puoleen. Lähi- ja parisuhdeväkivaltilanteissa voi ottaa yhteyttä kaupungissa toimivaan ensi- ja turvakotiin. Yleisesti ottaen kaupungilla ei ole olemassa asumispalvelua, jota olisi suunnattu nimenomaan pitkäaikaisesti asunnottomille, ei varsinaisesti mihinkään edellä mainittuun asuttamisen suhteen erityisryhmään kuuluvalla. (Kokkolan kaupungin nettisivut [viitattu 21.10. 2011])

Kokkolan kaupungin asumisen sivuilla kerrotaan vapaana olevien vuokra-asuntojen tilanne, lisäksi löytyvät asuntotoimiston yhteystiedot ja vuokra-asuntohakemus sähköisessä muodossa (myös tulostettavissa). Kaupungintalolla toimii sosiaalineuvontapiste, josta on saatavilla ohjausta ja neuvontaa sekä erilaisia kaupungin hakemuksia. (Kokkolan kaupungin nettisivut [viitattu 29.9.2011]) Sitä tietoa, mistä asiakas voisi saada henkilökohtaista neuvontaa tai varata ajan sosiaalityöntekijän tapaamiseen, ei löydy vaan asiakas ohjataan sosiaalineuvontapisteeseen. Kokkolan kaupungilla ei ole nimettyjä aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöitä.

6.1 Asunnottomuutta Kokkolassa

Kokkolassa asunnottomia oli ARA:n tilaston mukaan vuonna 2010 (15.11.2010) yksinäisiä 7, joista pitkäaikaisia 2. Kunnan vuoden 2010 aikana asuttamia asunnottomia oli Kokkolassa 14, joista perheitä 1. Nämä luvut suhteutettuna kunnan väkilukuun 46 266 kertovat, että asunnottomuus on Kokkolassa edelleen marginaalista. ARA:n tilastojen mukaan vuonna 2007 asunnottomien määrä Kokkolassa oli myös 7, ja vuoden 2007 aikana kunnan asuttamia asunnottomia oli 21, joista perheitä 1, tuolloin kunnan väkiluku oli 31.12.2007 36 966. Väkiluvun muutos selittyy kuntaliitoksella. Asunnottomuuden määrässä ei näyttäisi olevan muutosta, voidaanko siis olettaa että vuonna 2007 ja vuonna 2010 tilastoidut 7 asunnottomia ovat samoja yksilöitä, ja näin ollen pitkäaikaisasunnottomia. Tässä tutkimuksessa en lähde tilastoja enempää tutkimaan, vaan totean tilanteen säilyneen asunnottomuuden osalta kutakuinkin ennallaan.

Vuonna 2007 Keski-Pohjanmaan sosiaalityön palveluyksikössä toteutetun kartoituksen asunnottomuuden ilmenemisestä terveydenhuollon sosiaalityön asiakkuuksina pohjalta voidaan todeta, että tuolloin havaittu kokkolalaisten asunnottomien määrä 16 on enemmän kuin samana vuonna ilmoitettu ARA:n tilaston luku. Lisäksi lähikunnissa kirjoilla olevia asunnottomia oli 6, yhteensä 22 asunnottomia. Tuolloin todettiin, että hoitokontaktin aikana ei kaikille asunnottomille saatu järjestymään asuinpaikkaa, vaan 7 palasi majailemaan sukulaisten tai tuttavien luo, 6 osalta ei ole tietoa, mihin he kotiutuvia, muille järjestyi paikka kuntoutuskotipaikka tai jatkohoitopaikka. Yhden asunnottoman osalta häätö peruuntui ja hän palasi takaisin kotiin. (Sundström, 2007)

Kokkolassa on jo pitkään toiminut asumisneuvoja Koivuhaan alueella. Toiminnan käynnistäminen liittyi silloiseen yhdyskuntatyön hankkeeseen, jossa muutoinkin kehitettiin Koivuhakaan asumisalueena. Asumisneuvojan toiminta on hyvin vakiintunut asuinalueen arkeen. Yleisesti Kokkolan kaupungilla ei asumisneuvonnan palvelua ole tarjolla. Kokkolassa viimeisin asuntopoliittinen ohjelma on tehty vuonna 2005 vuosille 2006-2008, ja siinä asunnottomuudesta on todettu seuraavaa:

” Syrjäytyneiden ja vankilasta vapautuvien asuttamisen tukena toimii moniammatillinen työryhmä. Koivuhaan alueella toimii asumisneuvoja. Asunnottomien tilanne on pa-

rantunut niin, ettei Kokkolassa ole juuri lainkaan asunnottomia. Kuitenkin on muutama henkilö, joilla ei ole osoitetta ja jotka asuvat ystäviensä luona. Heidän asuttamisensa vaatii erityisjärjestelyjä. Heidänkin kohdallaan asunnottomuus on pääsääntöisesti lyhytaikaista ja liittyy meneillään olevaan elämäntilanteeseen. Ns. vaikeasti asutettavien henkilöiden asuttamiseksi tarvitaan edelleenkin kaupungin omistuksessa olevia kiinteistöjä. Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin todeta, että kaupungin taholta ei tarvita erityistoimenpiteitä asunnottomuuden hoitamiseen.” (www.kokkola.fi/asuminen)

Asumispoliittisessa ohjelmassa ei kuitenkaan tule ilmi, millaisia erityistoimia tarvitaan, ja kuinka niitä on näille muutamille mainituille henkilöille tarjolla. Samassa ohjelmassa erityisryhmien osalta todetaan seuraavaa:

”Päihdeongelmaisten asuntotilanne on hyvä. Asunnot ovat hyväkuntoisia ja niitä on riittävästi. Kaupunki ostaa asumispalveluja Ventuskartano Oy:ltä ja Seetri Ry:ltä yhteensä 53 paikkaa, joista 12 on ikääntyneiden päihdeongelmaisten käytössä. Lisäksi Ventuskartano Oy:n valvonnassa on 13 tukiasuntoa.” (www.kokkola.fi/asuminen)

Näiltä osin tilanne on muuttunut radikaalisti viime vuosien aikana, ja todellisuudessa tällä hetkellä päihdeongelmallisille suunnattuja tukiasuntoja on huomattavasti vähemmän, sillä kaksi yksikköä (Seetri ry:n ylläpitämä yksikkö ja Ventuskartano ry:n ylläpitämä Isojärven palvelukoti) on suljettu.

Erityisryhmien osalta on Kokkola osallistunut valtakunnalliseen selvitykseen. Mielenterveyskuntoutujien asumista on asumispalvelusäätiö ASPA:n toimesta selvittänyt Reetta Kettunen 2010 (Kts. Kettunen, 2010)

Käytännön kokemukseni mukaan yhteistyön muodot tai menetelmät sosiaalityössä ja eri viranomaistahojen kesken asunnottomien asiakkaiden kohdalla eivät ole vakiintuneita, vaan asiakkaan yksilöllisyys, tarpeet ja voimavarat otetaan huomioon, ja yhteistyön muodot määräytyvät tapauskohtaisesti käytännön mahdollisuuksien mukaan. Tässä kohden on syytä alleviivata, että tutkijan näkökulmasta tarkastelen sairaalan sosiaalityötä subjektiivisesti ja reflektoiden, sillä samalla tarkastelen omaa työtäni keskussairaalan sosiaalityöntekijänä.

Sairaalan sosiaalityössä mielestäni haasteeksi nousee asiakkuuden ehdollisuus, asiakkuuden perustana on potilaan asema. Sairaalan sosiaalityön kannalta on haastavaa saada

asunnottomalle järjestyseen paikkaa lyhyen hoitojakson aikana, jolloin keskeiseksi nousee yhteistyö muiden toimijoiden kanssa. Sosiaalityöntekijänä sairaalassa voimme toimia yhteistyön käynnistäjinä ja asiakkaan asian välittäjinä kunnan sosiaalityöntekijälle, kuitenkin organisatoristen raja-aitojen ylittämiseksi on olemassa omat haasteensa: kaikki sosiaalityö tapahtuu sosiaalityön eettisten periaatteiden mukaisesti potilaan, meille asiakkaan, suostumuksella.

6.2 Asumispalveluja Kokkolassa

Kokkolan kaupungin asumispalveluja selvittääkseni olen tutustunut kaupungin nettisivuihin, sillä niiden oletan sisältävän viimeisimmän, uusimman tiedon kuntalaisille suunnatuista palveluista. Tässä luvussa esittelen lyhyesti ne asumiseen liittyvät palvelut, joista tiedon saa jokainen kansalainen kaupungin nettisivuilta, ja kerron myös, miten sivuilla ohjataan palvelujen pariin.

Kokkolan kaupunki järjestää mielenterveysasiakkaille sosiaalihuoltolain nojalla asumispalveluja sekä päivä- ja työtoimintaa. Palveluja järjestetään niille mielenterveysasiakkaille, joilla on sairautensa johdosta pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämäntoiminnoista. Kaupunki ostaa asumispalvelut pääsääntöisesti Keski-Pohjanmaan sosiaalipsykiatriselta yhdistykseltä sekä Mendis Oy:ltä. Kaupunki järjestää omana asumispalveluna vain nuorten, 16-22-vuotiaiden mielenterveyskuntoutujien asumista Tukikoti Siilinpesässä (https://www.kokkola.fi/perusturva/vammaisten_palvelut/asumis_paiva-_ja_tyotoiminta/fi_FI/asumis_paiva-_ja_tyotoiminta/[viitattu 21.10.2011])

Kokkolan kaupungissa on tällä hetkellä päihdehuollon asumispalveluissa, asuntokoti Hermannissa 25 asuntolapaikkaa, jotka ostetaan Ventuskartano ry:ltä.

(https://www.kokkola.fi/terveys/paihdehuolto/fi_FI/asumispalvelut/[viitattu 21.10.2011])

Kuten edellä on todettu, on Kokkolassa tapahtunut viime vuosina muutos päihdehuollon asumispalveluissa, ja asumispaikkojen määrä on vähentynyt radikaalisti: aiemmasta 53 paikasta 25:een.

6.3 Sosiaalityötä Kokkolassa

Kokkolassa sosiaalityöntekijät toimivat kaupungin terveydenhuollon ja sosiaalihuollon (työvoimahallinnon/työvoiman palvelukeskus) eri yksiköissä. Kaupungin sosiaalitoimessa sosiaalityöntekijöitä on määrällisesti eniten lastensuojelussa. Kaupungin vammaispalvelussa heitä työskentelee kolme, samoin perusturvakeskuksessa. Työvoimahallinnon, terveydenhuollon ja sosiaalitoimen yhteispalvelupisteessä, työvoiman palvelukeskuksessa, heitä on kolme. Keski- Pohjanmaan keskussairaalassa sosiaalityöntekijän virkoja on yhteensä kymmenen. Kunnan päihdehuollossa (A-klinikka) ei ole sosiaalityöntekijä-nimikkeellä toimivaa sosiaalityöntekijää, terveyskeskuksen palveluneuvoja on osittain päihdehuollon yksikön käytettävissä. Vanhustenhuollossa on yksi sosiaalityöntekijä, joka toimii myös osin perusterveydenhuollossa. Kaupunginosan yhdyskuntatiloissa Koivuhaassa kaupungin sosiaalityöntekijä toimii asumisneujana. Kokkolassa asumiseen liittyviä sosiaalipalveluita ovat alueellisen asumisneuvojan palvelut.

Lisäksi kaupungissa toimii asuttamiseen liittyen kolme moniammatillista, lähinnä koordinoivaa asuttamistyöryhmää, joissa on edustus kaupungin eri sosiaali- ja terveystoimen organisaatioista, lisäksi yhdessä työryhmässä on asuntotoimiston edustus.

Edellä mainitut tiedot on hankittu tekemällä yhteystietohakuja sosiaalityöntekijä nimikkeellä Kokkolan kaupungin nettisivuilla, ja osittain myös kokemusperäisen tietämykseni pohjalta. Sosiaalityötä Kokkolassa tekevät myös muut kuin sosiaalityöntekijät, sosiaaliohjaajia ja sosionomeja eri toimipisteistä löytyy useita. Lisäksi sosiaalityöntekijöitä Kokkolan alueelta löytyy esimerkiksi kolmannen sektorin ja eri yhdistysten yksiköistä ja toimipisteistä, sovittelutoimistosta ja kriminaalihuollosta.

Sosiaalityön erilaisia julkisia areenoita kuvataan Jokisen ja Juhilan teoksessa *Sosiaalityö aikuisten parissa*, joista tässä tutkimuksessa mielenkiintoisia ovat työvoiman palvelukeskuksen ja terveydenhuollon sosiaalityön kuvaukset. (Jokinen & Juhila, 2008, 26-37) Eri-tyyppisten toimipisteiden sosiaalityön orientaatiot nojaavat kyseisen toimipisteen palvelukonseptiin ja tietyn elämäntilanteen tai ongelman käsittelyyn ja hoitamiseen. Sosiaalityötä leimaa tällöin moniammatillisuus, mikä tarkoittaa useiden eri asiantuntijaryhmien yhteistyötä.

Aikuisten parissa tehtävästä sosiaalityöstä Juhila (2008) kuvaa erilaisten toimintaorganisaatioiden osalta esimerkiksi terveydenhuollossa tehtävästä sosiaalityöstä osuvasti: ”Tul-lakseen näkyväksi tällaisessa kontekstissa sosiaalityön on tuotava esiin omaa, asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaiseen tuntemiseen perustuvaa ja hänen tarpeistaan lähtevää sosiaali-sen asiantuntijuuttaan, vahvistettava omaa toimintaansa, tiedotettava potilaan kannalta tär-keistä sosiaalisen asioista ja vaikutettava mahdollisten esiin tulevien epäkohtien korjaami-seen myös yhteiskunnallisella tasolla.” (Jokinen & Juhila, 2008, 33)

Hajautettu sosiaalityön organisaatiomalli vaikeuttaa oikea-aikaisen sosiaalityön, syrjäyty-miskierteen katkaisemisen ja ongelmien ennaltaehkäisyn mahdollisuutta. Lasse Murto on todennut, että Suomessa kattavista hyvinvointipalveluista huolimatta, julkisten palveluiden saatavuus ja kyky käsitellä erityisen vaikeita ongelmia ja syrjäytymiskierteitä on osoittau-tunut haastavaksi. Pirstaleisten palveluiden, tukitoimenpiteiden ja taloudelliseen toimeen-tuloon liittyvien etuuksien yhteensovittaminen ei ponnisteluista huolimatta ota onnistuak-seen. Ns. ilkeiden ongelmien (joiden alkamista tai päättymistä ei voida selkeästi määritellä, kuten päihdeongelmat, asunnottomuus) käsittelyä vaikeuttaa ammatillisesti ja hallinnollisesti sektoroitunut palvelujärjestelmä (2006, 135) Käytännössä tämä antaa aiheen kysyä, tavoit-tavatko asunnottomat sosiaalityön palvelut.

7 TUTKIMUSAINEISTO

Tutkimus on kvalitatiivinen. Aineiston syventävä osa koottiin sosiaalityöntekijöiden kertomuksista, jotka kerättiin kyselylomakkeiden avulla. Aineiston analyysissä hyödynnetään sosiaalisen konstruktivismin ideaa ja fenomenologista lähestymistapaa. Tutkimusstrategiana on tapaustutkimus. Aineisto koostuu myös erilaisista virallisista tilastoista ja viranomaisteksteistä, verkkolähteistä.

Tarkoituksena ei ole arvioida paikallisia sosiaalityön kentän toimintatapoja ja käytäntöjä, vaan koottujen sosiaalityöntekijöiden kertomusten pohjalta syventää ymmärrystä asunnottomuuden taustoihin, ja asiakasta tukevien tai ehkäisevien väliintulojen esiin nostaminen. Kyselyn tekemisen ja aiheen tutkimisen voidaan olettaa interventiona vahvistavan joitain käytäntöjä ja asettavan olemassa olevat käytännöt kriittisen tarkastelun kohteeksi.

Aineiston keruutapaan vaikutti myös ajatus siitä, että sosiaalityöntekijöillä on tietoa asunnottomuudesta, koska juuri he ovat yhteiskunnassa ja paikallisissa verkostoissaan toimijoita ja jotka pyrkivät marginaaliin ajautuneiden tai ajettujen ihmisten kanssa löytämään polun takaisin osallisuuteen yhteiskunnasta. Sosiaalityöntekijöiden kertomusten pohjalta pyrin kuvailemaan asunnottomien parissa tehtävää sosiaalityötä. Kaiken tämän valitsemäni, tutkittavan ilmiön ja tutkimuskohteeni paikallisessa kontekstissa liikuen.

Sakari Hänninen(2006) määrittelee hiljaisen tiedon toisen tiedon lajiksi, joka syntyy oivalluksesta, että tiedämme enemmän kuin osaamme ilmaista. Se liittyy ihmisen muistiin, kokemuksiin, tunteisiin, osaamiseen, mielikuvitukseen ja toimintaan, menettelytapoihin tavalla, joka tekee siitä henkilökohtaista. Sitä pidetään tekijän ja toimijan tietona. Hännisen mukaan ” Huono-osaisuuden monitahoisten tilanteiden ymmärtämisen kannalta asianosaisten ja silminnäkijöiden, kuten avustustyöntekijöiden, hiljainen tieto on poikkeuksellisen tärkeää.”(2006,107). Sosiaalityöntekijät ovat omalta osaltaan silminnäkijöitä. Ainakin välillisesti he ovat mukana huono-osaisten avun ja tuen kordinoinnissa.

Sosiaalisia ongelmia kohdatessaan osa ihmisistä ohjautuu sosiaalityöntekijän vastaanotolle, jossa sosiaalityöntekijä käy heidän kanssaan keskusteluja, joiden avulla yhteistyössä määritellään elämäntilanteessa esiintyvää ongelmaa tai ongelmia, joihin etsitään sopivia ratkaisutapoja. Osa ihmisistä kuitenkin jää eri syistä vaille sosiaalityön palvelua (kts. Mäntysaari 2006). Sosiaalityössä tutkivalla työotteella voidaan eri tavoin tuottaa tietoa sosiaalityön sisällöistä ja asiakasprosesseista. Nykyään sitä myös edellytetään. Tutkimuksen avulla tuotettu tieto rikastuttaa ja monipuolistaa arkitiedon luomaa kuvaa asioista ja antaa uusia ideoita oman työn kehittämiseen (Hirsjärvi ym. , 2008).

Kontekstille on tyypillistä moniulotteisuus ja jatkuva muutos, se ei voi olla pysyvä. Kun tehdään tutkimusta sen omassa kontekstissa, tulee kontekstuaalisuus kuvata tarkasti ja lisäksi on nähtävä tutkimuksen kannalta oleellinen refleksiivinen konteksti, eli mikä on edeltänyt tätä tutkimusta, ja miten se on vaikuttanut tutkimuksen strategiaan. (Eräsaari, 2007, 149-170) Seuraavassa haluan valaista mielestäni keskeisiä haasteita tutkimuksen vaiheista. Lähtökohtanani oli alun perin aineistolähtöinen tutkimus, kuitenkin aineiston osalta tapahtui suurin muutos, joka johti minut tutkijan roolissani uuden haasteen eteen.

7.1 Aineiston keruun haasteet

Kartoittaessani mahdollisia kyselyyn osallistuvia sosiaalityöntekijöitä, lähdin liikkeelle ottamalla yhteyttä perusturvan johtavaan sosiaalityöntekijään (sosiaalityön palvelupäällikköön), jolta sain tiedot kaupungin sosiaalitoimen perusturvan alaisuudessa työskentelevistä sosiaalityöntekijöistä. Lähdin liikkeelle perusturvasta siksi, että se ns. perus-sosiaalityön sosiaalihuollollisena yksikkönä saattaisi olla hyvinkin tietoinen asunnottomuuteen ja toimeentulotukeen liittyvistä asiakkuuksista. Taustaoletukseni siis oli, että asunnottomuus liittyy usein heikkoon taloudelliseen tilanteeseen.

Toinen taustaoletukseni oli, että asunnottomuus ei ilmene pelkästään sosiaalityön organisaation toimintayksiköissä, siksi laajensin kyselyn kohderyhmää terveydenhuollon ja

työvoimahallinnon puoleen. Valinta oli mielestäni luonteva, sillä molemmissa toimintayksiköissä työskentelee kaupungin palkkalistoilla olevia sosiaalityöntekijöitä.

Kyselylomake piti sisällään vastaajan työorganisaatioon/toimipaikkaan liittyvän kysymyksen, asunnottomien asiakkaiden määrään viimeisen vuoden aikana liittyvän kysymyksen, sosiaalityöntekijän arvioon asunnottomuuden syistä liittyvän kysymyksen sekä sosiaalityöntekijöiltä pyydetyn, heidän kokemuksiinsa perustuvan tarinan tehdystä yhteistyöstä asunnottoman asiakkaan kanssa.

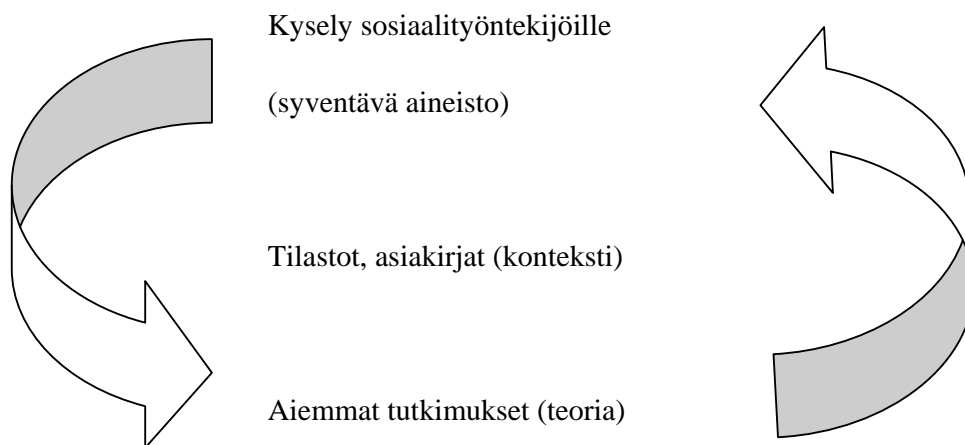
Toteutin tutkimuksen lomakekyselynä alueen aikuissosiaalityötä tekeville sosiaalityöntekijöille. Kyselylomakkeen avulla kartoitin asunnottomuuden esiintyvyyttä Kokkolan alueen aikuissosiaalityössä ja kuinka sosiaalityöntekijä voi asiakasta tukea. Pyysin sosiaalityöntekijöitä myös kertomaan yhden tarinan asunnottoman asiakkaan tilanteen kuluista, käytetyistä menetelmistä, tapaamisista ja yhteistyöstä verkoston kanssa.

Aineisto koottiin lähettämällä kyselylomakkeet (liite) yhteensä seitsemälle Kokkolan alueella toimivalle sosiaalityöntekijälle, joista viisi toimii Kokkolan kaupungin palveluksessa ja kaksi terveydenhuollon kuntayhtymissä (Keski-Pohjanmaan keskussairaala ja Kokkolan seudun terveystakeskus). Ajankohtana toukokuun loppu ja kesäkuun alku saattoi vaikuttaa vastausten määrään, sillä kesälomakausi oli alkanut. Myös tutkimuksen toteutus kyselylomakkeen muodossa on varmasti vaikuttanut vastausten määrään, lomakkeen täyttäminen ja lähettäminen jää vastaajan vastuulle. Toisaalta olen tulkinut vastausten lähettäjien samalla suostuneen tutkimukseni informanteiksi, mikä on edellyttänyt sosiaalityöntekijöiltä vastaustensa suhteen eettistä pohdintaa ja luottamusta tutkimuksen tekijään ja siihen, että vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja niin, ettei vastaajaa tai hänen kertomansa tarinan asiakasta voida tunnistaa.

Määräaikaan mennessä lomakkeita oli palautettu kolme kappaletta, mikä tapaustutkimukseni kannalta on riittävä määrä. Tapaustutkimuksessa riittävänä voidaan pitää yhtäkin vastausta, joka antaa riittävän syvällisen kuvauksen tapauksesta. Vastausten sisällöllisesti antama informaatio on riittävä ja tässä tutkimuksessa asetettuihin kysymyksiin voidaan tämän aineiston pohjalta löytää laadullisesti relevantteja vastauksia. Toisaalta tutkimuksen vastausprosentti jää pieneksi. Tapaustutkimuksen orientaation mukaisesti tutkimuksen voi tehdä joko yhteen tapaukseen tai useampaan tapaukseen pohjaten, joten en nähnyt tarpeelliseksi lähteä tekemään uusintakyselyä tai jatkamaan tehdyn kyse-

lyn vastausaikaa. Ellei aineistosta olisi löytynyt riittävästi tutkimustehtävälle asetettujen tavoitteiden tarvitsemaa informaatiota, olisi ollut toki mahdollista tehdä lisääaineiston hankkimiseksi esimerkiksi syventäviä haastatteluja sosiaalityöntekijöille. En nähnyt kuitenkaan sitä mahdolliseksi tämän tutkimuksen ajallisten resurssien osalta.

Tutkimusaineistona sosiaalityöntekijöiden vastaukset eivät niiden laadullisesta relevanttiudesta huolimatta olleet riittävä aineisto tutkimuksen kohteen, asunnottomuus paikallisena ilmiönä tarkalle ja moniulotteiselle kuvaukselle. Tutkimussuunnitelman aikataulutuksen osalta en ollut valmistautunut aineiston keruun osalta uusimaan kyselyä tai haastattelemaan sosiaalityöntekijöitä. tässä lienee syytä mainita, että tutkimuksen teon aikaan olen koko ajan myös tehnyt päivätyötä, mikä on vaikuttanut myös tutkimusaikataulujen suunnitteluun. Niinpä päädyin toiseen mahdollisuuteen, eli teoreettisen viitekehyksen ja tilastollisten aineistojen lisäämiseen osaksi aineistoa, minkä tapauksena tutkimusstrategiana ja metodina mahdollistaa. Näin tutkimusaineisto rakentui erilaiseksi aiempaan suunnitelmaan nähden, alla kuvattuna mukaisesti.

Aineisto avasi myös mahdollisuuden tarkastella tutkimuskohdetta uudella tavalla hermeneuttisen kehän tuottaman ymmärryksen kautta, jota olen pyrkinyt tuomaan esiin aineiston analyysissä.

Arvioidun asunnottomuuden määrää sosiaalityöntekijöiden vastauksissa on peilattu aiemmin julkaistun artikkelin tuottamaan tietoon sekä Kokkolan kaupungin asuntopoliit-

tisen ohjelman tietoon asunnottomuuden määristä. Lisäksi on tarkistettu viimeisin ARA:n tilasto asunnottomien määräästä Kokkolassa 2010.

Tutkimusaineisto koostuu kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden antamista vastauksista, asunnottomuuteen paikallisesti liittyvistä sosiaalipalveluiden toimintakentän kuvauksesta (kontekstin kuvaaminen), Kokkolan kaupungin asuntopoliittisesta ohjelmasta (laadittu v.2005) sekä ARA:n julkaisemista asunnottomuustilastoista (2010 ja 2007). Aineistoa ja analyysia myös taustoittaa aiemmin Keski-Pohjanmaan keskussairaalassa asunnottomuutta kartoittaneen sosiaalityöntekijä Jessica Sundströmin Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä (2007) julkaistuun artikkeliin pohjautuva näkemys asunnottomuuden ongelman merkittävydestä. Teoreettisena viitekehysenä on käytetty aiemmasta asunnottomuustutkimuksesta konstruoitua kuvausta asunnottomuudesta ilmiönä.

Aineiston analyysissä on käytetty soveltavasti sisällön analyysia, jossa aineistoa on teemoiteltu kyselylomakkeessa esitettyjen kysymysten mukaisessa järjestyksessä. Ensin vastauksissa asunnottomien asiakkaiden arvioitujen määrien mukaan, jonka jälkeen olen edennyt asunnottomuuteen liittyvien syiden tarkasteluun. Sen jälkeen olen etsinyt sosiaalityöntekijöiden tarinoista käytettyjä sosiaalityön menetelmiä ja toimintatapoja sekä yhteneviä tai poikkeavia arvioita asunnottomuuden syistä.

Analyysissa pohditaan myös, miten kuvattu paikallinen sosiaalipalvelujärjestelmä ja sen toimijat voivat vastata asunnottomuuteen tai sen uhkaan. Vallitseeko sosiaalityön kentän toimijoiden välillä kumppanuutta, kuinka ja missä se ilmenee? Tähän on kiinnitetty huomiota sosiaalityöntekijöiden kirjoittamissa kertomuksissa, ja pyritty analyysissä löytämään yhteisiä areenoita.

Tutkimuksesta puuttuu sen varsinaisen kohteen ääni, asunnottoman asiakkaan oma kertomus. Aiheena oli asunnottomuus sosiaalityöntekijän näkökulmasta, ja siksi aineistosta puuttuu asiakkaan oma kertomus ja omakohtaisen asunnottomuuskokemuksen esiin nostaminen. Gradussani olen aineistoa analysoitaessa pyrkinyt kuitenkin nostamaan esiin niitä kokemuksia, jotka sosiaalityöntekijät asiakkaidensa kanssa keskustellessaan ovat havainneet ja kuulleet, ja halunneet välittää ja nostaa esiin vastauksissaan.

Analyysissä ja tarinoiden tulkinnassa en voi täysin välttyä omakohtaisten sosiaalityötä tehdessäni saamiini kokemusten ja niiden mukanaan tuoman subjektiivisen ymmärryksen vaikutusta. Tästä tietoisena pyrin kunnioittamaan kertomusten kirjoittajia ja välttämään yli- tai alitulkintaa. Sosiaalityöntekijänä haluan tuoda tarkasteluun (aikuis-) sosiaalityöntekijöiden kuvaamana tietoa asunnottomuudesta ja asiakkaiden kanssa sosiaalityön keinoin löydetyistä ratkaisuista asunnottomuuden vaikutusten lieventämiseen asiakkaan arjessa. Tarkoituksena on ns. hiljaisen tiedon avulla avata sosiaalityön mahdollisuuksia asunnottomuuden ja huono-osaisuuden ehkäisemisessä tai korjaamisessa.

Aiemmin esitetyn teoreettisen kehyksen valossa tarkastelen sosiaalityöntekijöiden kertomuksista nousevia yhteiskunnallisia teemoja: asuntopoliittiseen, talouspoliittiseen, köyhyyspoliittiseen liittyviä. Lisäksi haluan aineiston analyysissä kiinnittää huomiota asunnottomuuden tai asunnottomuusuhan riskitekijöihin yhteiskunnallisesta ja yksilöllisestä näkökulmasta tarkasteltuna.

8 AINEISTON ANALYYSI

Aineisto kerättiin paikallisilta sosiaalityöntekijöiltä lomakekyselynä. Määräaikaan mennessä vastauksia sain kolme, jotka katsoin riittävän tämän tapaustutkimuksen syventäväksi aineistoksi. Lisäksi olen aineistona käyttänyt Kokkolan kaupungin asuntopoliittista ohjelmaa ja ARA: n julkaisemaa tilastoa asunnottomien määristä Suomen kaupungeissa 2010. Analyysissa hyödynnän myös aiempien tutkimusten antia. Erilaisia aineistoja käyttämällä pyrin hermeneuttisen kehän mukanaan tuomaan ymmärrykseen, jota vasten voin tutkimustuloksia tarkastella.

Sosiaalityöntekijöiden vastauksista olen kartoittanut taustatietona heidän viimeisen vuoden aikana tapaamiensa asunnottomien tai asunnottomuuden uhan alla olevien määrää ja lisäksi niitä syitä, joiden he ovat arvioineet vaikuttaneen asunnottomuuteen. Tarinoista olen pyrkinyt löytämään sosiaalityöntekijöiden kuvaamana ne menetelmät, toimintatavat, joilla on arvioitu olevan vaikutusta asunnottoman asiakkaan tilanteen eteenpäin viemisessä. Kahdessa vastauksessa ilmoitettiin asunnottomien asiakkaiden määräksi viimeisen vuoden aikana 1-5, yhdessä vastauksessa 10 tai enemmän. Aineistosta ei voida tehdä päätelmiä siitä, onko kyseessä samoja asiakkuuksia. Näyttäisi kuitenkin, että asunnottomia Kokkolassa on enemmän kuin ARA: n tilastossa mainittu määrä eli 7 asunnotonta, joista 2 pitkäaikaista. Lisäksi tilaston mukaan vuonna 2010 Kokkolassa on asutettu 14 yksinäistä asunnotonta ja yksi perhe (kokonaisuusmäärä 46 266 Kokkolassa 31.12.2010)

Asunnottomuuden taustatekijöiksi mainitaan taloudelliset ongelmat, riittävän tuen ja tukiasuntojen tarve nuoren muuttaessa pois kotoa, pienten kohtuuhintaisten asuntojen puute kaupungissa, mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä vapautuneiden vankien asuntotilanne. Vastauksista päätellen voin todeta, että sosiaalityöntekijöiden kertomukset asunnottomuudesta sosiaalisena ongelmana näyttäisivät tuottavan aiempien tutkimusten kanssa samansuuntaista tietoa asunnottomuuden syistä. Mitään poikkeavaa syytä ei tästä aineistosta nouse esiin. Vastauksissa näkyy tuen tarve itsenäiseen asumiseen siirryttäessä ja puutteita tuodaan esiin asumisen ohjauksessa ja asuntojen riittävydessä, mikä voidaan kiinnittää aiempaan asuntopoliittiseen keskusteluun ja diskursiivisesti

asumiskykyisyyttä määrittelevään puheeseen. Vastausten perusteella voidaan nähdä it-senäistymään pyrkivien nuorten asumistarpeet.

Taloudellisissa ongelmissa asunnottomuuden taustatekijäksi ja asuttamisen esteeksi nousevat maksuhäiriömerkinnät ja harkitsematon rahan käyttö. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan keskinäinen työnjako raha-asioissa neuvoteltaessa ei tule selkeästi esiin. Kuitenkin esimerkiksi toimeentulotuen osalta sosiaalityöntekijä näyttäisi olevan asiakkaan asiassa asiantuntijan roolissa. Sosiaalityössä voidaan nähdä sosiaalihuollollisen byrokratiatyö (esimerkiksi toimeentulotuen myöntäminen) irrallisuus asuttamiseen liittyvää sosiaalityöstä.

Sosiaalityöntekijöiden tarinoissa sosiaalityön menetelminä nousee yksilökohtainen sosiaalityö, jonka rinnalla käytetään myös verkostotyötä (yhteistyö läheisten, muiden viranomaisten kanssa). Sosiaalityöntekijä on mukana mm. vuokratien maksujen neuvottelemisessa, asunnon hakemisessa, vuokranmaksun varmistamisessa, työllistymiseen tukemisessa. Kuntouttava työote, verkostotyö, motivoivayksilökohtainen työ asiakassuhteessa nousevat esiin toistuvasti. Toisin sanoen sosiaalityöntekijä toimii asiakkaan rinnalla kulkijana koko prosessin ajan, joskus vielä asunnon saannin jälkeen tukena työhön, opiskeluun tai muuhun toimintaan siirtymisessä. Ammatillisen toiminnan näkökulmasta palvelutyö näyttäytyy sosiaalityössä juuri yksilökohtaisessa palveluohjauksessa. Se on menetelmä, jonka tarkoituksena on määritellä asiakkaan yksilölliset palvelutarpeet ja löytää niiden kanssa yhteensopivat palvelut ja tukimuodot (Raunio 2004, 137)

Yhden sosiaalityöntekijän vastauksista asunnottoman asiakkaan erilaisten sosiaalisten ongelmien yhtäaikaisuus näyttäytyy moniasiakkuutena. Sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan asiakkaan moniasiakkuus on ollut este asioiden etenemiselle, eri viranomaistahot eivät ole olleet tietoisia toisistaan ja toimivat omilla tahoillaan, mutta mitään ei tapahdu sillä varsinaista vetovastuuta ei ole sovittu. Jokinen ja Juhila ovat teoksessaan sosiaalityö aikuisten parissa todenneet: ”Eri kenttien ja toimijoiden välinen yhteistyö on tärkeää jo sen vuoksi, että aikuisten asiakkuudet ovat usein niin sanottuja raja-asiakkuuksia eli samoja ihmisiä kohdataan eri kentille sijoittuvissa paikoissa, esi-

merkiksi terveydenhuollossa, sosiaalihuollossa, työvoimahallinnossa ja erilaisissa sosiaalisissa järjestöissä.”(Jokinen & Juhila 2008, 287)

Sosiaalityöntekijöiden vastausten perusteella voidaan nähdä, että asunnottomuus on usein monimutkainen eri ongelmien vyyhti, jonka selvittelyyn tarvitaan usein monia eri toimijoita. Tärkeää on, että asioita hoidettaessa kaikilla on yhteinen tieto asiasta, mikä näyttäisi parhaiten syntyvän verkostoitumalla. Verkostossa toimijoiden kanssa voidaan eri tehtävät ja vastuut voidaan jakaa, jolloin kaikilla on selkeä tavoite, myös asiakkaalla.

Yhdessä vastauksessa tuodaan esiin päihteiden käyttäjien tukiasuntopaikkojen vähentäminen. Asumispalvelupaikkoja on aiemmin ilmoitettu olevan 53 (Kokkolan asuntopoliittinen ohjelma 2006-2008), nykyinen tilanne on tarkistettu kaupungin nettisivuilta, ja nykyisellään asumispalvelupaikkoja on 25. Todellakin päihteiden käyttäjien asumisesta on vähennetty yli puolet paikoista.

Kokkolan asuntopoliittisen ohjelman (2006- 2008) mukaan Kokkolassa asunnottomien määrä on vähäinen, lähinnä yksittäisiä tapauksia on. Vuokra-asuntoja ei myöskään ole rakennettu lisää suunnitellun mukaisesti, mikä myös vaikuttaa melko suoraan asunnottomien tilanteeseen. Yksityisillä vuokramarkkinoilla asunnon saamisen kynnykseksi nousevat takuuvuokrat. Jokinen & Juhila (1991) ovat väitöskirjassaan lanseeranneet käsitteen pohjimmaisat asuntomarkkinat. Sillä kuvataan niitä mahdollisuuksia, joita pitkään vailla asuntoa olleille, asumiskyvyttömiksi määritellyksi tulleille ihmisille tarjotaan erilaisien tuki ja laitosasumismuotojen ja osittain asumiskelvottomien asuntojen muodossa.

Kyselyn vastauksissa ei noussut esiin yhteistyö kolmannen sektorin kanssa, joskin seurakunnan kanssa mainittiin tehdyn yhteistyötä. Paikallisesti asunnottomien sosiaalipalveluja tarkasteltaessa voisi kolmannen sektorin ja seurakunnan osuutta toimijoina tarkastella lähemminkin ja myös niiden toimintakentillä tehtävää sosiaalityötä. Asunnottomien asumispalveluja arvioivissa tutkimuksissa yhteistyö kolmannen sektorin kanssa näyttäytyy voimavarana (Kts. esimerkiksi Tainio 2009).

Tapaustutkimuksen kritiikkiin kuuluu tulosten heikko yleistettävyys. Kun tutkitaan yleistä ilmiötä yhden tapauksen kautta, ei voida tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä. Enemmänkin voidaan vain avata erilaisia tarkastelunäkökulmia ilmiön tutkimiseen. Se saattaa tuottaa myös uusia tutkimuskysymyksiä. (Leino, 2007, 214- 227) Näen tämän gradussani puutteena, paikallisesti kuitenkin koen tutkimukseni mahdollisuutena lisätä tietoa asunnottomuudesta ilmiönä, ja se mahdollistaa myös uudenlaisen ymmärryksen syntymistä tutkittuun tapaukseen paikallisessa kontekstissa. Useammalla tapaustutkimuksella voidaan havaita yleiseen ilmiöön liittyviä samansuuntaisia johtopäätöksiä, jolloin voidaan todeta niiden osoittavan empiirisesti paikkansapitävyyden.

Luvussa aiemmat tutkimukset esittelen Jokisen ja Juhilan diskurssianalyysiin pohjautuvaa väitöskirjaa, jossa he nostavat esiin kaksi eri kehystä asunnottomuuden tulkinnassa viranomaistahoilla, maallikkokehyksen ja sosiaalityön ammattikehyksen (Jokinen & Juhila, 1991, 79). Näissä kehyksissä liikkuen sosiaalityöntekijöiden toiminta näyttäytyy ajoittain realistisena, osittain ristiriitaisena. Asunnonjakoviranomaisten kriteereihin vetoava sosiaalityöntekijä voi näin saada joidenkin asiakkaidensa asumisasiat kuntoon. Toisaalta tullaan tukeneeksi tahattomasti asumisen ”ansaintaperiaatetta”, jolloin osa asunnon tarpeessa olevista sivuutetaan asumiskyvyttöminä. (Jokinen & Juhila, 79–80).

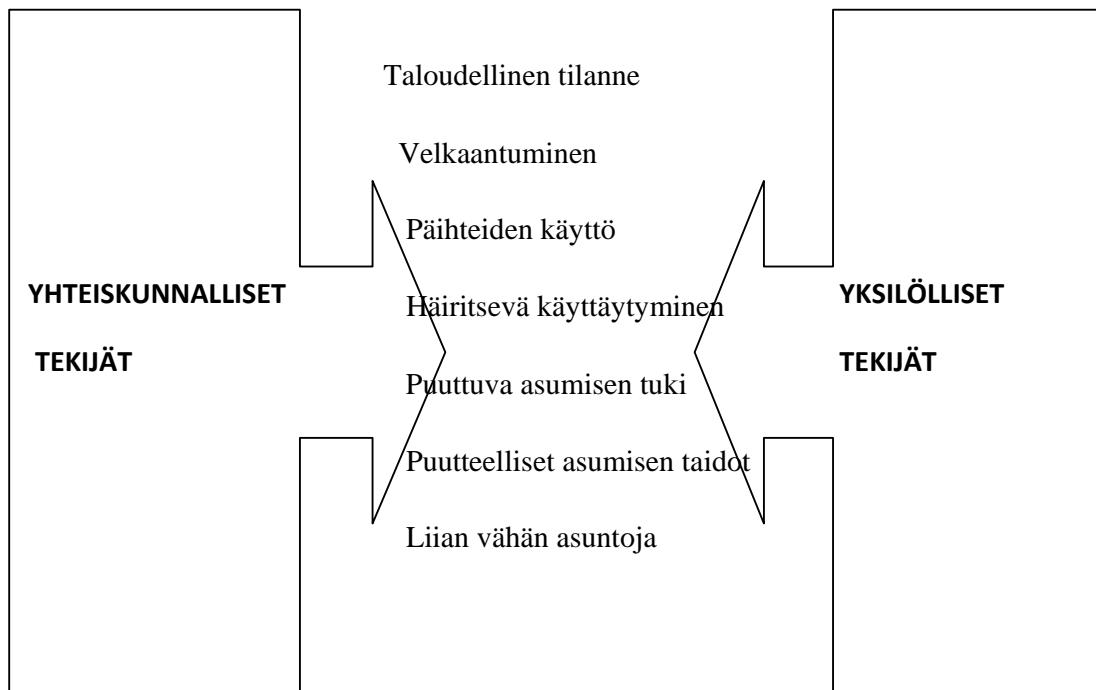
Tutkimukseni kannalta tämä on mielenkiintoinen näkökulma, sillä sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa asunnottomien asiakkaidensa tilanteista nousee esiin se sosiaalityöntekijän tekemä työ, jossa hän vakuuttaa asiakkaansa asumiskelpoisuutta, ja asunto tulee ansaita esimerkiksi maksamalla vuokratästit pois, tai sitoutumalla ehdotettuihin toimenpiteisiin. Merkittävää on kuitenkin asiakkaan osallistaminen näihin vakuuttamisen dialogeihin, jolloin sosiaalityön käytännöissä diskurssianalyttisesti tarkasteltuna tuetaan asiakkaan toimijuutta.

Luvussa aiemmat tutkimukset nostin esiin asuttamisen ideologiaa kuntouttavana toimintana (mm. Granfelt, Murto, Hassi-Nuorluoto). Tutkimukseni aineistossa huomio kiinnittyy tähän sopimukselliseen, kuntouttavan sosiaalityön orientaatioon. Kahdessa asunnottoman tarinassa asumisen tueksi oli suunniteltu myös muuta tukea ja kuntouttamiseen liittyviä elementtejä, esimerkiksi työllistämiseen liittyviä toimenpiteitä. Asuttamisessa ei näissä tapauksissa ollut käytetty varsinaista asumissopimusta, vaan asiakas oli vuokrasuhteessa. Toinen huomioon otettava seikka kertomuksissa oli, että kuntouttaviin toi-

menpiteisiin lähdettiin asunnon saamisen jälkeen, jolloin ei voida ajatella käytetyn suoranaista ansaintaperiaatetta, jonka Jokinen ja Juhila (1991) nostavat esiin omassa tutkimuksessaan.

Asunnottomuutta ehkäisevää sosiaalityön toimintaa ei tässä aineistossa nouse esiin. Ehkäisevällä sosiaalityöllä tarkoitan esimerkiksi asiakkaan häätöuhan poistamiseen tähtäviä toimia, kuten maksusuunnitelman laatimista vuokratilanteihin ennen kuin asunto menetetään. Ennaltaehkäisevänä toimintana voidaan kuitenkin nähdä asumisneuvonnan, jota Kokkolassa on tarjolla ainakin alueellisena palveluna. Tarkoituksena on estää asunnon menettäminen vuokranmaksun tai häiritsevän metelöinnin vuoksi.

Kuvio 3. Sosiaalityöntekijöiden ilmoittamat asunnottomuuden taustatekijät

Kuviossa 3 olen tiivistänyt sosiaalityöntekijöiltä kerätyssä aineistossa esitetyt asunnottomuuden taustatekijät ja yhdistetty kuvioon ne yleiset tarkastelunäkökulmat, jotka nojaavat teoreettiseen viitekehykseen.

Riittämätön asuntojen määrä nousee esiin aineistosta voimakkaasti. Kokkolassa sen voidaan nähdä liittyvän asuntopoliittiseen toimintakenttään: Kokkola on pientalo- ja omistusasuntovaltainen kaupunki. Sen lisäksi sosiaalipoliittisesti merkittävää on päihteiden käyttäjien palveluasumispaikkojen osalta tapahtunut muutos, jossa asumispalveluita on vähennetty. Kokkolassakin sosiaalityöntekijöiden vastauksissa näkyy selkeästi kaikille asunnottomuuden kanssa kamppaileville yhteinen tekijä: köyhyys, taloudellisesti heikko tilanne.

Seuraavassa luvussa olen pyrkinyt konstruoimaan aineiston ja teoreettisen viitekehyksen pohjalta kuvauksen asunnottomuudesta sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Pyrin esittämään tutkimukseni keskeiset tulokset kertomuksellisesti, tutkimusaineistosta tekemiini havaintoihin perustuen.

9 ASUNNOTTOMUUS SOSIAALITYÖNTEKIJÄN SILMIN

Millaisena ongelmana asunnottomuus tällä hetkellä näyttäytyy Kokkolassa? Asunnottomien määrä vaihtelee eri aikoina, viimeisen vuoden aikana kyselyyn osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden vastaanotoilla heitä on käynyt useampia viimeisen vuoden aikana. Pieniä asuntoja (yksiöitä) ja tukiasuntoja kaivataan lisää, lisäksi itsenäiseen asumiseen siirtyville nuorille suunnatun tuen tarve on lisääntymässä. Asunnottomuuteen liittyvien sosiaalisten ongelmien voidaan olettaa jatkuvan, ellei ratkaisua asunnottomuutta ylläpitäviin tai asuttamisen esteeksi muodostuviin ongelmiin löydetä. Sopivien asuntojen puutteeseen ei yksin sosiaalityöllä ja sosiaalipalvelujärjestelmän keinoin voida vastata, vaan tarvitaan asuntopoliittisia ja talouspoliittisia ratkaisuja.

Sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa näyttäytyy asiakkaan, sosiaalityöntekijän ja viranomais- ja yhteistyötahojen välillä käytävät neuvottelut asunnottoman asiakkaan tilanteen korjaamiseksi. Tässä kohdassa en malta olla jälleen viittaamatta diskursianalyttisiin tutkimuksiin asunnottomuuspuheesta (Jokinen & Juhila), sillä näillä käydyillä neuvotteluilla näyttäisi sosiaalityöntekijöiden kertomusten perusteella olevan merkitystä asiakkaan tilanteessa tehtyihin ratkaisuihin ja asumisen mahdollistumiseen. Sosiaalityöntekijöiden kertomuksista nousee esiin yksilökohtaisen työn merkitys asiakkaan toivon ylläpitämisessä ja elämäntilanteessa tukijana. Tilanteessa, jossa asiakas ei usein enää näe vaihtoehtoja oman elämäntilanteensa selvittämiseksi, sosiaalityöntekijä yrittää osoittaa erilaisia mahdollisuuksia. Voidaankin menetelmällisesti puhua asiakkaan motivoinnista ja voimaannuttamisesta (empowerment), joilla tarkoitan tässä asiakkaan toimijuuden ja osallisuuden vahvistamista. Yhteistyö asiakkaan verkoston kanssa on keskeistä asumisen mahdollistumisessa, tarvittavan tuen varmistamiseksi.

Asunnottomuus ei näyttäisi olevan ongelmana yksiselitteinen, vaan usein sosiaalisten ja taloudellisten sekä terveydellisten ongelmien kasaantumisesta johtuvaa. Asunnottomuus yksittäisenä ongelmana on harvoin pitkäaikaista (vrt. opiskelijoiden väliaikainen asunnottomuus). Sosiaalisena ongelmana asunnottomuus usein vaikeuttaa yksilön elämänhallintaa ja ehkäisee tehokkaasti muiden sosiaalityön tukitoimien vaikutusta. Sosiaalityöntekijöiden kertomuksista voidaan päätellä, että asunnon järjestettyä asiakas

pääsee osalliseksi myös erilaisista tukitoimista, kuntouttavista toimenpiteistä ja esimerkiksi työstä ja työkokeiluista. Tällöin asuttaminen voidaan nähdä kuntouttavana sosiaalityönä.

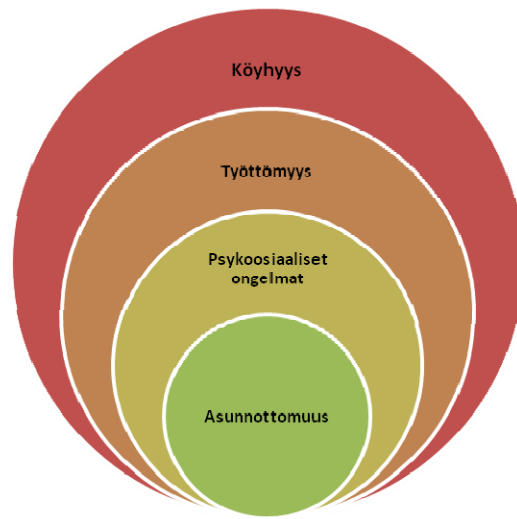
Edellytyksenä erilaisten kuntouttavien toimien toteutumiselle näyttäisi olevan asumisen järjestyminen, joka myös näyttäisi vaikuttavan asiakkaan elämäntilanteen vakinaistumiseen yhteiskunnallisten odotusten mukaiseksi, säännölliseksi ja rutiineihin perustuvaksi arjeksi. Yksilön elämäntilanteeseen kohdistuvalla sosiaalityöllä on mahdollista auttaa ihmistä löytämään itselleen sopiva tuen ja asumisen muoto. Vaikeassa sosiaalisessa asemassa olevien ihmisten selviytyminen ei riipu vain heidän hallussaan olevista voimavaroista, vaan siitä kuinka hyvin ne saadaan käyttöön, kuinka hyvin mahdollisuudet on saatavissa käyttöön. Selviytymisen kannalta voidaan puhua toimintamahdollisuuksista ja – valmiuksista, joiden tunnistamisessa hiljaisella tiedolla on merkittävä rooli (Hänninen, 2006, 107). Sosiaalityöntekijällä on usein tietoa ja kokemusta aiemmista, onnistuneista tai epäonnistuneista asunnottomuuteen liittyvistä elämäntilanteista. Jokainen tilanne on kuitenkin ainutkertainen, ei ole olemassa mitään metodia tai menetelmää, joka voitaisiin ottaa käyttöön. Käytettävissä on mahdollisuus, asiakkaan motivaatio, voimavarat ja sosiaalityöntekijän ammattitaito, paikalliset palvelut ja verkoston tarjoamat mahdollisuudet, jotka voidaan nähdä mahdollisuuksina.

Tutkimusaineistosta ei nouse esiin, missä määrin sosiaalityöntekijät arvioivat olevan ilman vakituista asuntoa ja asunnottomuus uhan alla eläviä, joilla ei ole kontaktia viranomaisiin ja sosiaalityöntekijöihin tai jotka ovat muiden palvelujen, esimerkiksi kirkon diakoniatyön, piirissä. Oman kokemukseni mukaan edelleen on heitä, jotka jäävät vaille tarvitsemiaan sosiaalityön palveluja ellei heillä ole terveydellisiä tai taloudellisia ongelmia siinä määrin, että he olisivat asiakkaina esimerkiksi terveydenhuollon yksiköissä, joissa sosiaalityöntekijöillä on mahdollista heidät tavoittaa (kts. Sundström, 2007).

Tutkimustehtävänä halusin myös tarkastella onko eri toimijoiden välillä kumppanuutta, ja millaisena yhteistyö eri organisaatioiden välillä näyttäytyy. Tutkimusaineisto ei anna mahdollisuutta vastata tähän kysymykseen, sillä aineistosta ei voida osoittaa esimerkkejä siitä. Tutkimusaineiston ulkopuolelta, omaan käytännön tuntemukseeni perustuen

tiedän eri organisaatioiden välillä yhteistyötä olevan. Kokkolan kaupungin asuttamistyöryhmien kokoonpano on moniammatillinen ja organisaatorajat ylittävä, joten sitä voisi luonnehtia kumppanuutta tuottavaksi toiminnaksi. Sosiaalityöntekijät eivät tässä aineistossa kuitenkaan nostaneet näitä esiin, vaan asuttamistyöryhmät esitellään muussa aineistossa.

Tässä tutkimuksessa olen nostanut esiin sosiaalityöntekijät ja heidän kertomustensa asiakkaat, joiden kohdalla asuminen mahdollistui ja sosiaalityön asiakkuus on ollut vaikuttamassa asunnon saamiseen. Toisaalta en voi lähteä arvailemaan, kuinka heidän kohdallaan olisi käynyt ilman sosiaalityöntekijän tukea. Tässä tutkimuksessa ei voida kertoa niistä kohtaloista, joissa sosiaalityön asiakkuudesta huolimatta asunto jää saamatta, eikä niistä kohtaloista, mistä yksin tietävät vain ne ihmiset, joita asunnon menettäminen on kohdannut. On osattava kuunnella ja kuulla, yrittää ymmärtää ja käsittää asiakkaan tilannetta. Sakari Hänninen on kuvannut tällaista mietiskelevää ajattelua tiedon välineenä, johon hän liittää erilaisia tiedon muotoja, kuten täsmätieto ja hiljainen tieto, tai heikko tieto. Hän lähestyy näiden tiedon muotojen analyysin kautta huono-osaisuuden mieltä, jota on haastavaa kuvata ja ilmaista sanoin (Hänninen 2006, 94–116). Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt tuomaan esiin tätä mietiskelevää ajattelua sosiaalityöntekijöiden kuvaamana, valitettavasti aineisto jäi pieneksi. Ehkä siihen on syynä juuri Hännistä mukaillen huono-osaisuuden ilmaisemisen ja kuvaamisen vaikeus. Sosiaalityöntekijänä kuulee ja näkee paljon, paljon enemmän kuin voi sanoin kuvata. Sosiaalityöntekijän työssä merkittävä työväline on oma persoona. Se on käytössä koko ajan, jokaisessa kohtaamisessa. Miten sosiaalityöntekijä voisi omassa työssään olla kuulematta niitä kertomuksia, jotka herättävät kertojassaan ahdistusta, toivottomuutta ja häpeää epäonnistumisestaan yhteiskunnan näkökulmasta. Mitä sosiaalityöntekijä voi tehdä? Kuunnella hiljaa, ymmärtää tilanteen, tuntee empatiaa, ja antaa toivoa paremmasta, ohjata ja auttaa. Mutta kuinka sitä voisi kuvata? Sosiaalityöntekijänä Anna Metteri(2004) on kuvannut kohtuuttomia tilanteita tutkimuksellisesti. Sosiaalityöntekijänä halusin myös tässä tutkimuksellisessa asunnottomuuden kuvauksessa myös tuoda ilmi niitä tilanteista, jotka näyttäytyvät kohtuuttomilta, ja vaikeasti kuvattavilta. Ihmiset, jotka ovat yhteiskunnasta syrjäytettyjä haluavat tulla kuulluiksi ja autetuiksi eivät väheksytyiksi.

Kuvio 4. Asunnottomuuden taustasyyt.

Suosittelen jokaiselle sosiaalipolitiikan kentillä toimivalle luettavaksi Lea Karjalaisen artikkelin Alistetut ja ahdistetut pitkäaikaistyöttömät (2008, 109-124), jossa annetaan ääni niiden ihmisten kokemuksille, joiden elämä ei mennyt suunnitelmien mukaan. Niille, jotka jäivät laman myötä osattomiksi ja taloudelliseen ahdinkoon. Niille, joita voidaan kutsua huono-osaisiksi, asunnottomiksi ja syrjäytetyiksi.

Asunnottomuuden voidaan nähdä olevan useiden erilaisten yksilöllisten ja yhteiskunnallisten, moniulotteisten syiden seuraus. Se näyttäytyy näkökulmasta ja viitekehuksesta riippuen yksilöllisenä tai yhteiskunnallisena sosiaalisena ongelmana. Sen ratkaisuyrityksissä tulee huomioida yhteiskunnallisten sosiaalipoliittisten päätösten kuin paikallisten sosiaalipalvelujärjestelmien kontekstit. Mitä voidaan tehdä erilaisten poliittisten (taloudellisten ja juridisten) päätösten asettamien reunaehtojen puitteissa? Miten asunnottoman ihmisen asemaa voidaan parantaa ja asunnottomuutta poistaa? Voidaanko resursseja ohjata enemmän ehkäisevään työhön?

10 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Olen tarkastellut tässä tutkimuksessa asunnottomuutta ilmiönä yleisesti sekä paikallisesti ja tarkastellut sitä sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Aineistona olen käyttänyt laajasti erilaisia aineistoja aiemmasta tutkimuksesta sosiaalityöntekijöiltä kerättyihin kertomuksiin. Tämän tutkimukseni osalta näen asunnottomuuden yksilön elämäntilanteena, johon ovat johtaneet moniulotteiset syyt. Yksi selkeä yhdistävä tekijä erottautuu taustasyynä silloin, kun ihminen joutuu asunnottomaksi: se on heikko taloudellinen tilanne. Heikko taloudellinen tilanne ja köyhyys ovat ilmiöitä, joita on tarkasteltu ja tutkittu paljon, eikä tätä yhteiskunnallista ongelmaa ole onnistuttu ratkaisemaan.

Asunnottomuutta on myös tutkittu paljon, ja sen poistamiseksi on olemassa toimenpideohjelma Suomessakin. Toimenpideohjelma pitää sisällään useita hyviä ratkaisuehdotuksia, osaan niistä tarvitaan myös rahallista resurssia. Oikeastaan ajattelen, että kaikessa asunnottomuuden poistamiseen tähtäävässä toiminnassa tarvitaan rahallista resurssia, tarvitaan myös taitoa ja halua kohdentaa resurssit oikein.

Sosiaalityön keinoina asunnottomuuden ratkaisemiseksi voidaan paikallisesti nostaa yksilökohtainen sosiaalityö: asiakkaan tapaamiset ja motivointi, tilanneselvitykset ja asiakassuunnitelman laatiminen, arjen hallinnan tukeminen, toimeentulon turvaaminen, työssä keskeisenä asiakkaan osallisuus. Verkostotyön tulisi olla vahvana osana asunnottoman sosiaalityötä: yhteistyötahojen kartoittaminen, verkostotapaamiset, asiakkaan voimavarojen kartoittaminen (läheiset, ystävät, tiedot ja taidot). Kuntouttavan sosiaalityön osalta keskeisinä asunnottomuuden ratkaisuun tähtäävinä toimina näen asuttamisen, osallisuuden tukemisen, työllistymisen ja sosiaalipalveluohjauksen. Sosiaalityössä suunnitelmallisuus ja jatkuvuus ovat asunnottomuuden poistamiseen tähtäävissä toiminna keskeisiä, ja niiden mahdollistamiseksi on selkeä työnjako eri toimijoiden kesken tärkeää. Rakenteellisen sosiaalityön tehtäväkenttää on vaikuttaminen: yhteistyö yli hallinnollisten sektorirajojen ja ihmisten tarpeiden tuominen päättävien tahojen tietoon.

Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt nostamaan esiin niitä asunnottomuuteen ilmiönä liittyviä yleisiä näkökulmia, joista voidaan konstruoida yleiskatsaus aiheeseen. Olen paikallista kontekstia kuvaamalla ja paikallisesti tuotettuihin aineistoihin perehtymällä pyrkinyt kuvaamaan asunnottomuuden ilmenemistä paikallisesti, tuottamaan tutkimuksellisen esikatsauksen aiheeseen. Sosiaalityön näkökulmalla olen pyrkinyt vielä tarkentamaan kuvausta asunnottomuuden taustalla esiintyvistä yhteiskunnallisista ja yksilöllisistä syistä sekä sosiaalityön mahdollisuuksista vaikuttaa asunnottoman elämäntilanteeseen. Tutkimuksessani esitettyyn ja perusteltuun asunnottomuudesta paikallisena ilmiönä kuvattuun pohjautuen olen sosiaalityöntekijän kokemukseni ja reflektiivisen työn tarkastelun kautta uskaltanut ehdottaa seuraavia toimenpiteitä asunnottomuuden ehkäisyyn Kokkolassa:

Toimenpide-ehdotus 1: Sosiaalityössä voidaan verkostotyötä toteuttaa aika- ja työnteekijäresurssien puitteissa. Olisi perusteltua ja luontevaa tarjota palveluja ns. yhdeltä luukulta, jolloin esimerkiksi moniammatillinen (sosiaali- ja asuntoviranomaiset, terveydenhuolto tarvittaessa, mahdollisesti kolmas sektori) tiimi voisi vastata haasteeseen. Kokkolan kaupungin sosiaalityönpalvelut ovat hajautettu ympäri kaupunkia eri toimipisteisiin, jolloin asiakas vääjäämättä joutuu asioimaan useassa eri toimipisteessä, jolloin eri toimijoiden joukko asiakkaan ympärillä kasvaa, ja sosiaalityön suunnitelmallisuus heikkenee. Sosiaalityön palvelujen terävöittäminen ja verkostomaisen työskentelyn vahvistaminen voidaan nähdä relevanttina vaihtoehtona.

Toimenpide-ehdotus 2: Asiakastyötä koordinoiva taho voisi olla verkostotyön kannalta hyvä vaihtoehto, jolloin esimerkiksi kaikki asunnottomuusuhan alaiset tai asunnottomat asiakkaat ohjautuisivat tähän koordinoivaan yksikköön, ja verkosto koottaisiin muista asiakkaan kanssa työskentelevistä toimijatahoista palvelusuunnitelman mukaisesti. Mallina voi toimia esimerkiksi työvoiman palvelukeskus.

Molemmat toimenpide-ehdotukset ovat siis ehdotuksia, joiden pohjalta toivon käytävän keskustelua paikallisesti. On selvää, ettei eri toimijoiden yhteistyö synny itsestään; sille on annettava aikansa ja paikkansa. On syytä muistaa, että asiakkaiden palautteen ja mielipiteen huomiointi on myös keskeistä palvelujen järjestämistä ja arvioimista mietittäessä.

11 LOPUKSI

Tutkimuksessani sosiaalityöntekijät kuvaavat omia kokemuksiaan, joten työntekijöiden ja heidän asiakkaidensa tunnistettavuus on yksi tutkimuksen eettisistä kysymyksistä. Olen huomionut tämän sillä, että vaikka tiedän keille sosiaalityöntekijöille haastattelulomakkeet lähetin, en voi tunnistaa vastaajia. Lomakkeissa ei ole tunnistetietoja, ainoa vastaajan taustaa koskeva kysymys oli tieto työskentelyorganisaatiosta, jota en aineiston pienuuden vuoksi tutkimusaineistossa tuonut esiin. Eettisesti on myös pohdittava, millaiseen valoon tutkimustulokset asettavat sosiaalityöntekijöiden kokemukset asiakkaan kanssa tehdystä työstä ja asunnottomuuden ilmenemisestä asunnottomien asiakkaiden itsenä silmissä, ja mitä arvoa tutkielmalla voi olla heille. Olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimuskontekstissa paikallista sosiaalipalvelujärjestelmää ja sosiaalityön mahdollisuuksia vastata yksilön elämäntilanteeseen ja pyrkinyt siten lisäämään tietoa kontekstin vaikutuksesta asunnottomuuteen paikallisena ilmiönä. Olen myös tutkimuksella halunnut tuoda esiin niitä keinoja, joita sosiaalityöntekijällä on tai ei ole asunnottoman asiakkaan tilanteen ratkaisuisissa.

Tutkimuseettisesti tutkimukseni asettautuu sosiaalityön ammattieettisten lähtökohtien varaan. Sosiaalityön ammattieettisten ohjeiden valossa tulee sosiaalityöntekijän pyrkiä vaikuttamaan yhteiskunnallisesti heikompiensa asemaan. Asunnottomuus määritellään sosiaalityössä marginaaliin, samoin sosiaalipoliittisessa keskustelussa, ja siksi koken ilmion esiin nostamisen ja paikallisten käytäntöjen kuvaamisen eettisesti perustelluna. Oman positioni reflektiivinen kuvaaminen tutkielman lähtökohtana on keskeistä, sillä tutkimuksen aineistolähtöisessä analyttisessä tulkinnassa toimin omia ennakkokäsityksiäni reflektoiden, ja siihen pohjautuen olen pyrkinyt relevanttien johtopäätösten tekemiseen.

Haluan kiittää tutkimukseen osallistuneita. Tämän tutkimuksen kannalta oli merkittävää, että sosiaalityöntekijät halusivat kertoa havaitsemiaan ja kokemiaan asunnottomien asiakkaidensa elämäntilanteisiin liittyviä asioita. Kokemuksellisesti tämän tutkimuksen tekeminen oli haastavaa ja ammatillisen identiteettini osalta vahvistava koke-

mus. Oppimisen osalta haasteena oli tutkimusstrategian sovittaminen aiheeseen, mutta koen onnistuneeni siinä oivaltavasti.

Lopuksi haluan vielä tuoda esiin tutkimuksen varrella pohtimiani kysymyksiä. Ovatko eri väestöryhmät eriarvoisessa asemassa keskenään asumisen järjestämisen suhteen, millaisena näyttäytyvät vanhustenhuollon pohjimmaisat asuntomarkkinat, entä vammaishuollon tai päihde- ja mielenterveyshuollon? Miten on aikuisväestön tai perheiden laita? Tähän ei tässä tutkimuksessa voida vastata, mutta pohdinnan arvoinen asia silti. Olenko minä ansainnut asua hyvätasoisessa asunnossa, ja millaisena asunnonhakijana minut määriteltäisiin viranomaiskäytännöissä? Entä, jos menetän asumiskyvyttömyyteni esimerkiksi sairauden vuoksi, kuka silloin voi suositella minua johonkin asumismuotoon. Toivottavasti löydän silloin rohkean sosiaalityöntekijän, joka vielä uskoo mahdollisuuksiini.

Tässä tutkimuksessa en ole nostanut esiin asunnottomien ihmisten omaa ääntä ja haastatellut ihmistä vailla asuntoa. Mikä ei tarkoita, ettenkö haluaisi ymmärtää tai kuulla hänen kokemaansa vaan päinvastoin, en osaisi kuvata hänen tarinaansa niin hyvin kuin hän itse, sillä en ole itse hänen elämäänsä kokenut, vain sosiaalityöntekijänä tulkinnut ja pyrkinyt ymmärtämään. Sosiaalityöntekijänä koen velvollisuudekseni kuitenkin pyrkiä nostamaan asioita julkiseen keskusteluun, jotta ihmisiä ei unohdettaisi.

LÄHTEET

Granfelt, Riitta : Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Akateeminen väitöskirja 1998.

Heikkilä, Matti & Karjalainen Jouko(toim.): Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Gaudeamus 1999. Tammer-paino oy. 2000. Tampere.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. Otavan Kirjapaino Oy 2008. Keuruu.

Hänninen, Sakari: Huono-osaisuuden mieli 94-117. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka: Toinen tieto – kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Stakes. Gummerus kirjapaino Oy 2006. Vaajakoski.

Hynynen, Raija (toim.): Asuntoa ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Ympäristöministeriö. 2004 Helsinki.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi : Pohjimmaisat asuntomarkkinat. Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Asuntohallitus. 1991. Helsinki.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi : Merkitykset ja vuorovaikutus-poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta. Acta Universitas Tamperensis, ser A, vol.510. 1996. Tampere.

Jokinen Arja & Juhila Kirsi (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino 2008. Tampere.

Kaakinen, Juha & Nieminen, Jarmo & Pitkänen, Sari: Oikeus asuntoon, Oikeus ihmisarvoiseen elämään. Ympäristöministeriön raportteja. 8/2006. Helsinki.

Karjalainen, Lea (2008): Alistetut ja ahdistetut pitkäaikaistyöttömät, 109-124. Teoksessa Tuuli Hirvilampi & Markku Laatu (toim.): Toinen Vääräyskirja. Kelan tutkimusosasto 2009. Sastamala

Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.): Sosiaalityön tutkimus. SoPhi 2000. Jyväskylä.

Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.): Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus 2007. Helsinki.

Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. PS- kustannus 2003. Juva.

Lehto, Markku (2003): Sosiaalipolitiikka ja hyvinvointivaltion tulevaisuus, 15- 34. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. PS- kustannus 2003. Juva.

Malmsten, Annukka: Rajaaminen, 57- 73. Teoksessa Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.): Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus 2007. Helsinki.

Matthies, Aila-Leena: Kapinasta muutoksen malliksi. Vaihtoehtoinen sosiaalityö Suomessa. Hanki ja jää 1990. Helsinki.

Metteri, Anna: Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Edita 2004. Helsinki.

Murto Lasse: Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja nro 30. 1978.

Murto Lasse (2006): Ilkeät ongelmat haaste hyvinvointipalveluille, 135- 144. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.). Vääräyyskirja. Kelan tutkimusosasto 2007. Vammala.

Mäki, Helmi (Satka, Mirja toim.): Hyvä kysymys. Sosiaalityöntekijän asiakaskohtaisen työn sisältöä etsimässä 1960- luvulla. PS- kustannus. Juva 2006.

Peuhkuri, Timo (2005). Teoksessa Pekka Räsänen & Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (toim.): Tutkimus menetelmien pyörteissä. 2005. PS- kustannus. Juva.

Raunio, Kyösti : Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus 2004. Helsinki.

Robson, Colin: Real world research. Blackwell publishing. 2002.

Räsänen, Pekka & Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri(toim.): Tutkimus menetelmien pyörteissä - Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. PS- kustannus 2005. Juva.

Saari, Juho (toim.): Köyhyyspolitiikka, johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry 2005. Helsinki.

Sunikka, Sanna & Seppälä, Ullamaija & Granfelt, Riitta (toim.): Asunnottomuuskirja. Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. SOCCAn ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja nro 13. 2007.

Taipale, Ilkka: Asunnottomuus ja alkoholi. Alkoholitutkimussäätiö nro 32. 1982. Helsinki.

Tainio, Hannele: Kaupunkiköyhälistö asunnottomuuskierteessä - näkökulmia pääkaupunkiseudun pitkäaikaisasunnottomuuteen. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B raportteja 39. 2009. Tampere.

Yin ,Robert K. : Case study research, design and methods. Sage Publications 1994.

Internet lähteet

ARA, asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus: Selvityksiä 3/2008 Asunnottomat 2007 luettavissa osoitteessa www.ara.fi [viitattu 23.8.2011]

ARA, asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus: Selvitys 4/2011 Asunnottomat 2010 luettavissa osoitteessa www.ara.fi [viitattu 23.8.2011]

Socca- pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, Nimi ovesa -hanke, luettavissa osoitteessa www.socca.fi/kehittaminen/asunnottomuus [viitattu 18.8.2011]

Taskutietoa Kokkolasta, luettavissa osoitteessa www.kokkola.fi/kuntainfo [viitattu 29.9.2011]

Kokkolan asuntopoliittinen ohjelma 2006-2008, luettavissa osoitteessa www.kokkola.fi/asuminen/fi_FI/asuminen [viitattu 29.4.2011]

Socca- pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, Asunto ensin- periaate, luettavissa osoitteessa http://www.socca.fi/asunto_ensin/asunto_ensin_-periaate/ae-periaate_teoriana [viitattu 28.9.2011]

Kettunen Reetta: Mielenterveyskuntoutujien asuminen 2010. ASPA-selvityksiä 2/2011, luettavissa osoitteessa <http://www.aspa.fi/index.phtml?s=1110> [viitattu 29.9.2011]

Liite. Kyselylomake

1. Vastaajan työorganisaatio
 - ___ Kunnan sosiaalitoimi
 - ___ Terveystieteiden tutkimuskeskus
 - ___ Työvoiman palvelukeskus
 - ___ Muu, mikä?

2. Oletko työssäsi kohdannut asunnottomia tai asunnottomuusuhan alaisia asiakkaita viimeisen vuoden aikana
 - a. en yhtään
 - b. 1-5
 - c. 5-10
 - d. 10 tai enemmän

3. Mitkä mielestäsi ovat asiakkaidesi asunnottomuuden taustatekijöitä?

4. Mitkä ovat mielestäsi asiakkaan asunnon löytymiseen vaikuttavat yksilölliset, paikalliset ja yhteiskunnalliset reunaehdot?

5. Kerro ja kuvaile jonkun kohtaamasi asunnottoman asiakkaan tarina. Tarina voi olla myös kokemukseesi perustuva esimerkki, jossa yhdistellään eri asiakkaiden kanssa koettuja vaihteita.

Toivon tarinasi kuvailevan, kuinka asunnon hankkimiseksi toimittiin ja perustelevan myös, miksi näin toimittiin? (Esimerkiksi yhteistyö asiakkaan kanssa/asiakassuunnitelma, käytetyt sosiaalityön menetelmät, yhteistyö viranomaisten kanssa, asiakkaan oma toiminta /omat voimavarat, mahdollinen lopputulos, mitkä tekijät estivät tai edistivät suunniteltuun tulokseen pääsemistä.) Voit kirjata tarinan kääntöpuolelle tai myös erilliselle liitteelle.